

Speuren naar Spoolde

*historische verhalen over
een bijzondere buurtschap*

Pier Karenbeld

Wim Huijsmans

Suikerhistorie

(Collectie ZHT)

Op dit punt van de IJsselallee, ongeveer ter hoogte van de oranje pijl, stond eens 'De Jongejan'. Rechts de daken van de laatste huizen van de Veerallee, links de IJsseltoren. (Foto redactie)

Hotel Café Restaurant 'De Jongejan' Veerallee

Aan de weg van de stad naar het Katerveer stonden vroeger een aantal uitspanningen. Een van deze pleisterplaatsen heette Halfweg omdat het letterlijk halfweg de stad en het Katerveer gelegen was. In het begin van de vorige eeuw stond de heer Beumer achter de tap. In 1917 nam F.H. Willigenburg de uitspanning over. Het adres was Spoolde A 20, later Oude Veerweg 22. Hij kreeg heel wat mensen over de vloer. Op zondag wandelde half Zwolle naar het Engelse Werk en streek dan neer bij een van de uitspanningen. Al het verkeer dat Zwolle tot circa 1940 over de weg passeerde, kwam over de Veerallee langs Halfweg.

In 1951 nam Jaap Jongman het bedrijf over. Hij maakte er een hotel café restaurant van. De naam werd gewijzigd in 'De Jongejan' omdat 'De Jongejaap' minder geschikt geacht werd. Het pand werd gemoderniseerd en smaakvol ingericht om ook 'auto-reizigers van verre aan te trekken'. Goede tijden braken aan toen de afdeling Zwolle van het CBR er gehuisvest was. Dat was tot circa 1965. Hier heeft menigeen zijn rijbewijs gehaald of mocht na het onjuist nemen van de lastige Spoolder rotonde gelijk weer terug: gezakt. In verband met plannen voor de aanleg van de IJsselallee moest 'De Jongejan' worden afgebroken. De klandizie was al hard achteruitgegaan door de rondweg en de nieuwe IJsselbrug. In juni 1973 kwam de sloper om het horecabedrijf af te breken.

Daarmee verdween voor veel Zwollenaren een brokje jeugdsentiment. Waar eens 'De Jongejan' stond, rijdt nu het verkeer in een nimmer aflatende stroom over de IJsselallee.

Redactioneel

‘Spoolde vind ik een prachtige buurtschap’, vertelt Jurrien Stroomberg, wijkbeheerder van Spoolde, op de site van de gemeente Zwolle. En gaat hij door: ‘De saamhorigheid in de wijk is enorm en de kreet *Samen maken wij Spoolde*, vind ik hier erg op zijn plaats.’ Onze nieuwsgierigheid is gewekt. In dit themanummer van het *Zwols Historisch Tijdschrift* geven we Pier Karenbeld, auteur van vele artikelen over de geschiedenis van Spoolde, de ruimte om te vertellen over het heden en verleden van ‘zijn’ wijk.

Wijken, districts, quartiers, Viertel of barrios, we vinden ze in alle steden ter wereld. Een stad die groeit heeft ruimte nodig voor zijn bewoners. Een nieuwe wijk is dan al snel geboren. Maar soms heeft zo’n wijk de oudste rechten. In Spoolde treffen we al sporen van bewoning aan tijdens de Jongste Steentijd. Nou ja, wijk, dat is een relatief moderne term. Een buurtschap was het, of zoals sommige historici liever zeggen ‘een buurschap’, een term waarin een lange traditie van burenhulp ligt besloten. Zoals de Engelsen naast het woord ‘district’ ook wel van ‘neighbourhood’ spreken.

De naam van een wijk geeft soms iets van de geschiedenis ervan prijs. In Zwolle verwijzen de wijknamen Assendorp, Dieze en Spoolde naar land dat al eeuwenlang zo genoemd werd. Soms kan de relatie tussen steden en hun wijken moeizaam zijn. Menigeen vindt zichzelf geen Zwollenaar, maar Assendorper, Diezenaar of Spooldenaar. Misschien door dat gevoel van ‘saamhorigheid’, waar de wijkbeheerder van Spoolde het over heeft. Mocht u dat een wat wazig begrip vinden, dan helpt dit themanummer u misschien om uw eigen oordeel over Spoolde en zijn bewoners te vellen.

Inhoud

Suikerhistorie Wim Huijsmans	90
Speuren naar Spoolde <i>Historische verhalen over een bijzondere buurtschap</i> Pier Karenbeld	
<i>Inleiding</i>	92
<i>Spoolde en de vroegste geschiedenis</i>	94
<i>Spoolde op de kaart</i>	95
<i>De marke Spoolde</i>	97
<i>Het ‘buitentje’ de Hertsenberg</i>	99
<i>Op zoek naar sporen van ‘Klein Hertsenberg’</i>	103
<i>Spoolde en de strijd om het ‘frikadelleneiland’</i>	106
<i>Erve de Venus</i>	108
<i>De Beukenallee</i>	114
<i>Terug naar Theetuin Thijsen</i>	120
<i>De Zalkerveerweg</i>	126
<i>De buurtschap Spoolde</i>	130
<i>Spoolde en het boerenbedrijf</i>	133
<i>De oprukkende stad en het verdwenen Spoolde</i>	137
<i>Tenslotte</i>	140
Auteur	142

Omslag: Spoolde in de slagschaduw van de zich opdringende stad. (Foto Henk Tuinman)

Speuren naar Spoolde

Historische verhalen over een bijzondere buurtschap

Pier Karenbeld

Inleiding

De Zwolse wijk Spoolde, begrensd door de IJssel, de spoorlijn Zwolle-Amersfoort, de IJsselallee en Westenholte. De A28, de Willemsvaart en het Zwolle-IJsselkanaal doorkruisen de wijk. (Foto Henk Tuinman)

De Zwolse wijk Spoolde wordt begrensd door de IJssel, de spoorlijn Zwolle-Amersfoort, de IJsselallee en Westenholte. De A28, de Willemsvaart en het Zwolle-IJsselkanaal doorkruisen de wijk. Spoolde vormt nog steeds een levendige buurtschap en doet dappere pogingen een eigen identiteit te bewaren. Een wijkkrant speelt daarbij een belangrijke rol.

In 1997 richtten de Spooldenaren Paola de Bruyn en Arnold Zwakenberg het wijkblad de Papenacker op. Ze besloten het twee keer per jaar te laten verschijnen. De naam verwijst naar de

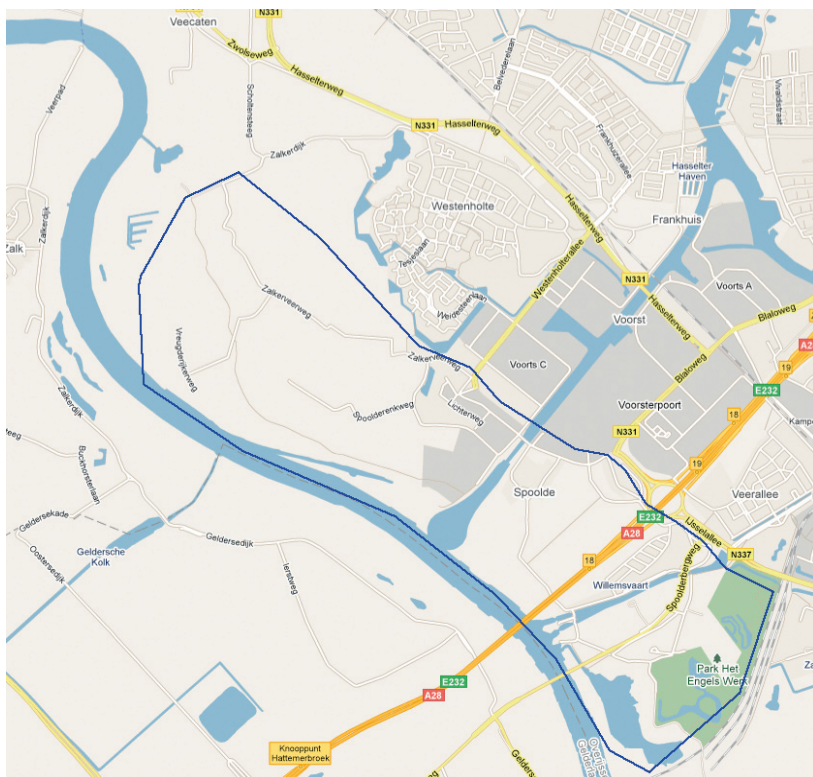
vroegste geschiedenis van Spoolde, wanneer in de markeboeken gesproken wordt over een stuk dijk dat 'de Papenackere' genoemd wordt. Enkele jaren later verhuisden beide initiatiefnemers en werd mij gevraagd of ik in de redactie plaats wilde nemen. Aangezien ik net met werken gestopt was leek me dat een aardige start voor een nieuwe invulling.

Op dit moment bestaat het blad dertien jaar en zorgt een enthousiaste redactie voor een regelmatige verschijning en een gevarieerde invulling. Sinds enkele jaren verschijnt het ook digitaal: home.zonnet.nl/papenacker. Vaste rubriek is altijd een artikel over een onderwerp uit de geschiedenis van de buurtschap Spoolde. Dit onderdeel sprak me extra aan omdat ik sinds mijn jeugd meer dan gemiddeld geïnteresseerd ben in geschiedenis. Daarbij heeft ook lokale geschiedenis altijd mijn belangstelling gehad.

Zo heb ik vanaf 1998 geprobeerd om in elke aflevering een stukje Spoolder geschiedenis op te diepen. De keuze van de onderwerpen was niet systematisch. Vaak vormden huizen die een langdurige geschiedenis deden vermoeden de aanleiding, maar soms ook de historie van een weg of straat. In het jaar van de boerderij (2003) mocht een duik in Spooldes rijke agrarische verleden natuurlijk niet ontbreken.

Elke keer was het weer een uitdaging om te voorkomen dat de verhalen louter uit een opsomming van feitelijke gegevens gingen bestaan, maar dat ze, waar mogelijk, gekleurd zouden worden met persoonlijke herinneringen van Spooldenaren. Gelukkig is het vrijwel altijd gelukt om een stukje 'oral history' toe te voegen.

In het kader van deze aflevering van het *Zwols Historisch Tijdschrift* was het de kunst de op zichzelf staande verhalen zo te bewerken, dat er toch wat lijn in ontstond. Vandaar de start met

Luchtfoto van Spoolde uit 1970 met links het Zwolle-IJsselkanaal, op de voorgrond de IJssel, rechts de A28 (toen nog RW28) met de nieuwe IJsselbrug in aanbouw. (Bureau Voorlichting Gemeente Zwolle, HCO)

Luchtfoto van Spoolde uit 1971, met rechtsonder het Engelse Werk met daarboven de Veeralleebuurt, links de IJssel met de oude en de nieuwe brug, in het midden de A28 (RW28), linksboven Westenholtte en rechtsboven Holttenbroek. (Bureau Voorlichting Gemeente Zwolle, HCO)

Spoolde en de vroegste geschiedenis

Een gangbare verklaring voor de naam Spoolde was altijd het verband met het Middelnederlandse werkwoord spoelen, ook wel spuelen of spoilen genoemd. Spoolde werd vroeger ook wel *Spoelde* of *Spolde* genoemd. Het betekent met water overspoelen, of overstromen, iets wat vroeger regelmatig langs de IJssel voorkwam. In zijn *Geschiedenis van Zwolle* uit 2005 komt Jan ten Hove met een andere verklaring. De naam Spoolde zou net als bij Westenholte en Langenholte naar de naam van een bos verwijzen en ons herinneren aan de tijd dat het gebied met uitgestrekte bossen was bedekt. In de Middeleeuwen zouden die bossen door kaalslag en intensief gebruik van het land verdwenen zijn.

In de prehistorie ontstonden er een aantal verhogingen, langwerpige rivierduinen, ondermeer bij Spoolde. Hierop werd de allereerste bewoning mogelijk. Dat er toen inderdaad bewoning moet zijn geweest, bewijst bodemkundig onderzoek.

Tijdens de aanleg van het Zwolle-IJsselkanaal werden er onder leiding van G.D. van der Heide, archeoloog bij de directie IJsselmeerpolders, in de Spoolder uiterwaarden niet alleen talloze hertengeweidelen gevonden, maar ook grote hoeveelheden middeleeuws aardewerk. Sommige geweidelen bleken bewerkt te zijn tot beitels en bijlen, waarmee je een behoorlijke kracht kon uitoefenen. Hoewel men de ouderdom van de geweien moeilijk kon vaststellen, gaat men er van uit dat het op zijn minst vierduizend jaar terugwijst, naar de bronstijd.

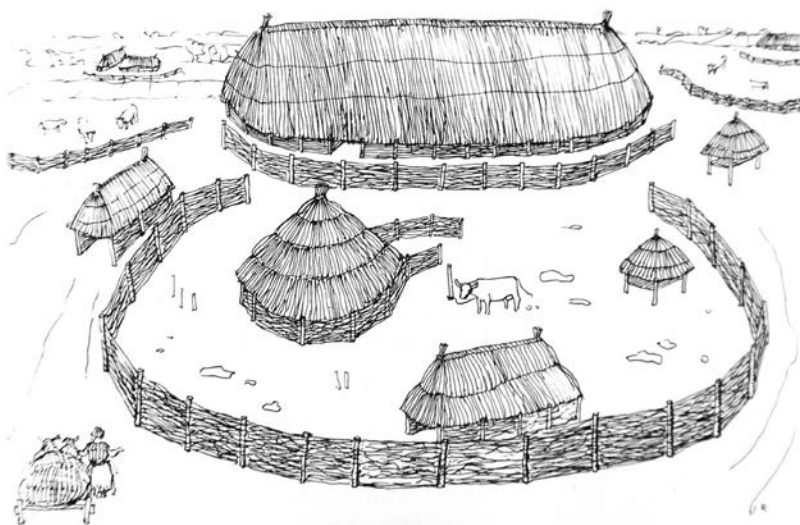
Dat spoort aardig met de ontdekking die de amateurarcheoloog R. van Beek deed tijdens de aanleg eind jaren tachtig van het, vlak naast het Zwolle-IJsselkanaal gelegen, industrieterrein Voorst 3. Hij ontdekte sporen van een rondbouwhuis, daterend uit de Midden-Bronstijd.

Ook Jan ten Hove vermeldt dat bodemonderzoek heeft uitgewezen dat er tijdens de bronstijd en de ijzertijd bewonerskernen moeten zijn geweest in ondermeer Spoolde. Er zijn zogeheten grondsporen van woonstalboerderijen aangetroffen, boerderijen die doorgaans 21 tot 25 m lang waren en wel 5 tot 7 m breed konden zijn.

Enkele gevonden hertengeweidelen. (Archeologische Dienst Zwolle)

een stukje geschiedenis over de vroegste tijd van Spoolde, waarbij zowel het Katerveer als de Spoolderberg een belangrijke rol spelen. Daarna volgt een keuze uit de verschillende verhalen die in de loop der jaren in het wijkblad verschenen zijn.

Hopelijk geven ze al met al een aardige inkijk in de lange en ook rijke historie van de buurtschap Spoolde.

Impressie van een bronstijdboerderij, in 1990 getekend door de amateur-archeoloog Ruud van Beek. (Uit: *Geschiedenis van Zwolle*)

Bisschop wordt landsheer

Rond de jaartelling vestigden zich in het gebied waartoe ook Spoolde behoorde de Sassen (Saksen), een volk van Germaanse oorsprong. Aanvankelijk leidden ze een zwervend bestaan en waren ze vooral herders en jagers, maar langzamerhand werd het meer een volk van landbouwers dat voor vaste verblijfplaatsen koos.

Vergaderingen (holtspraken) en religieuze bijeenkomsten vonden vaak plaats op bijzondere plekken, bij een rivier, een bron of op een heuvel. Volgens het informatiepaneel onder aan de Spoolderberg is het zeer waarschijnlijk dat de Germanen het rivierduin bij Spoolde ook als plaats voor bijeenkomsten en rituelen hebben gebruikt.

Ook al hadden de diverse Saksische stammen zich op den duur samengevoegd tot een Sassenverbond, ze waren uiteindelijk niet opgewassen tegen de zuidelijker gelegen Germaanse stammen. Deze hadden zich verenigd in een Frankenbond waarin Karel de Grote een hoofdrol zou gaan spelen; hij stichtte een immens rijk.

Rond 800 lijfde Karel het rijk der Saksen bij zijn rijk in. Hij bekeerde zich tot het christendom en deed er alles aan om de veroverde volken ook tot zijn nieuwe geloof te brengen. Tegelijkertijd wilde hij afrekenen met alles wat herinnerde aan het heidense geloof. Niet alleen volksvergaderingen en gewone rechtsdagen werden verboden, maar ook voorouderlijke zeden en gebruiken werden in de ban gedaan. Het christendom breidde zich meer en meer in noordelijke richting uit, al in 777 werd het bisdom Utrecht gesticht.

Na de dood van Karel de Grote ging het bergafwaarts met het centrale bestuur en ging het rijk langzamerhand ten onder door onderlinge twisten tussen de erfopvolgers. Salland, dat toen ook wel Salaland genoemd werd, ging uiteindelijk tot het Oost-Frankische Rijk behoren en kwam binnen de provincie IJsselgouw te liggen.

Voor het besturen van het land stelde de koning plaatsvervangers, vazallen, aan die daarvoor een stuk grond te leen kregen. Toen deze leenmannen steeds meer macht naar zich toetrokken en, zelfs ongevraagd, het land van vaders op zoons lieten overgaan, besloot de koning voortaan steeds meer grond aan de bisschoppen te schenken, omdat bij

hen erfopvolging niet aan de orde was.

In 1086 werd de gouwe Salland aan de bisschop van Utrecht geschonken. Hij had in de loop van de tiende en elfde eeuw naast het Nedersticht (Utrecht) ook het Oversticht onder zijn beheer gekregen, een gebied waartoe het latere Overijssel, Drenthe en de stad Groningen met omgeving behoorde.

De bisschop had zijn handen zo vol aan wereldlijke beslommeringen, dat hij steeds meer werk moest uitbesteden. Vooral de kanunniken van het invloedrijke bisdom Deventer werden ingezet. Deze kanunniken kregen steeds meer bezittingen. Zij waren zich ook bewust van de voordelen die de steeds verder gaande ontginningen hen boden.

Omdat de waterbeheersing verbeterd was kon er steeds meer onland, onbruikbare woeste grond, in cultuur worden gebracht en nam het aantal grazige weiden toe.

Spoolde op de kaart

De IJssel ten noorden van Deventer was langzamerhand ook beter bevaarbaar geworden. Daardoor nam de handel stroomafwaarts toe, maar er was ook een keerzijde voor de bisschop.

Het informatiepaneel aan de voet van de Spoolderberg. (Foto Henk Tuinman)

Het aantal doorwaadbare plaatsen was zo afgenomen dat de landsheer naar een andere oversteek op zoek moest om in het Oversticht te belanden. Extra probleem daarbij was dat zijn grote tegenspeler, de hertog van Gelre, het grootste deel aan die kant van de IJssel bezat. Gelukkig liep even ten noorden van Hattem de grens met zijn grondgebied. Daar lag het allang verdwenen kerkdorp Katen met een veerstal, van waaruit hij rechtstreeks de oversteek naar het Oversticht kon maken. In het dorpje Katen stond een kerspelkerk waar ook de Spooldenaren tot ver in de Middeleeuwen ter kerke gingen. Tijdens een watersnoodramp, in 1444, werd het dorpje uiteindelijk door de golven verzwolgen en kwam het midden in de nieuwe bedding van de IJssel te liggen.

Het Katerveer

De plek werd Cathendol of Catertol genoemd, wat oorspronkelijk een heffing op visvangst inhield. Pas later, met het beter bevaarbaar worden van de rivier, werd hier ook de Katentol van passerende schepen mee aangeduid.

Topdrukte bij de pont van het Katerveer in de jaren twintig, vanwege de vakanties zijn er lange wachttijden en is de veerboot afgeladen vol. (Collectie auteur)

De oude veerstoep (de plaats waar de pont aanmeerde) in 2010, met het daar geplaatste informatiepaneel over het Katerveer. (Foto Henk Tuinman)

Het Katentol behoorde aanvankelijk tot de abdij van Elten, die het in 1240 in 'eigen gebruik' en 'eeuwigdurende erfpacht' aan Deventer gaf.

Frederick van Blankenham, bisschop van Utrecht, gaf in 1396 aan dat het veer in bezit moest komen van de pastoor van Cothen (Katen), om zo het kerkbezoek mogelijk te maken voor de inwoners van het aan de overkant liggende Spoolde.

In 1437 verdween het veer uit bisschoppelijke handen, maar daarbij was wel bedongen dat het nooit in handen van de Geldersen mocht komen. Het Katerveer kwam in 1454 in zijn geheel in eigendom van de stad Zwolle. Het zou pas na de totstandkoming van de eerste IJsselbrug in 1930 uit de vaart worden genomen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam de pont nog twee keer, zij het voor korte tijd, in de vaart. In 1940 nadat het Nederlandse leger de IJsselbrug had opgeblazen en in 1945 toen de Duitsers, vlak voor hun nederlaag, hetzelfde deden.

De keuze van de plek bracht niet alleen Spoolde in beeld maar was ook van belang voor de ontwikkeling van de stad Zwolle, want Zwolle werd nu een belangrijke pleisterplaats voor het verkeer naar het noorden.

Spoolderberg

Dat de bisschop van Utrecht de Spoolderberg als vergaderplaats uitkoos, was niet toevallig. Het sloot mooi aan bij gebruiken uit de Germaanse tijd, waar verhogingen ook vaak als 'hulde- en rechtplaats' werden aangeduid. Beide aspecten kregen in de nieuwe situatie een vervolg.

In 1308 was het de toenmalige bisschop van Utrecht, Guy van Avesnes, die de IJssel overstak en op de Spoolderberg, in aanwezigheid van 'riddere ende knapen en dat mene Lant', het dijkrecht vaststelde. De bijeenkomst was opgezet om de waterstaatszaken definitief goed te regelen. In die tijd was men er ook al van overtuigd geraakt dat het water een vijand was die gezamenlijk aangepakt moest worden. Geen overbodige luxe, zoals uit de geschiedenis van Spoolde zal blijken.

In het jaar 1456 vond er weer een belangrijke gebeurtenis plaats, want toen kwam landsheer David van Bourgondië naar de plek om vrede te sluiten met de Overijsselse steden.

Ook inhuldigingen van de nieuwe landsheer vonden op de Spoolderberg plaats. De Spoolderberg zou tot aan de Tachtigjarige Oorlog een belangrijke vergaderplaats blijven.

Het aanzien van de Spoolderberg is na eeuwen drastisch veranderd. Het is nog slechts een bergje, een restant van het eens allergrootste rivierduin van Salland, dat door de automobilist die richting oude IJsselbrug rijdt, nog nauwelijks opgemerkt wordt.

In de loop van de tijd werd het zand voor allerlei doeleinden gebruikt, onder meer voor de

aanleg van een schans, die deel uitmaakte van een verdedigingslinie van de stad tot de IJssel, terwijl ook bewoners er regelmatig zand haalden voor eigen doeleinden. De berg zou misschien totaal verdwenen zijn als niet in 1644 het markebestuur had besloten dat afgraven voortaan alleen tegen betaling was toegestaan. Alleen de stad Zwolle zou er nog voor niets mogen graven.

Bij de aanleg van de Willemsvaart was de Spoolderberg een storende hindernis. De waterweg werd er omheen gelegd maar aan de zuidkant werd toch nog een stuk van de berg afgegraven.

Het kunstwerk 'Le Chêne' (de machtige eik) van kunstenaar André Boone dat onder aan de Spoolderberg staat, symboliseert de verschillende culturen die in de loop der eeuwen aan dit rivierduin zijn voorbij getrokken.

De marke Spoolde

Ondanks het feit dat de bewoners neerstreken op de hoger gelegen rivierduinen, hadden ze het toch niet altijd gemakkelijk. Aanvankelijk lag het omringende veen nog hoog genoeg om geschikt te zijn voor veeteelt, maar in de eeuwen daarna ging het veen zo inklinken dat het veel lager kwam te liggen. Dat leidde, vooral in herfst en winter, regelmatig tot wateroverlast en overstromingen.

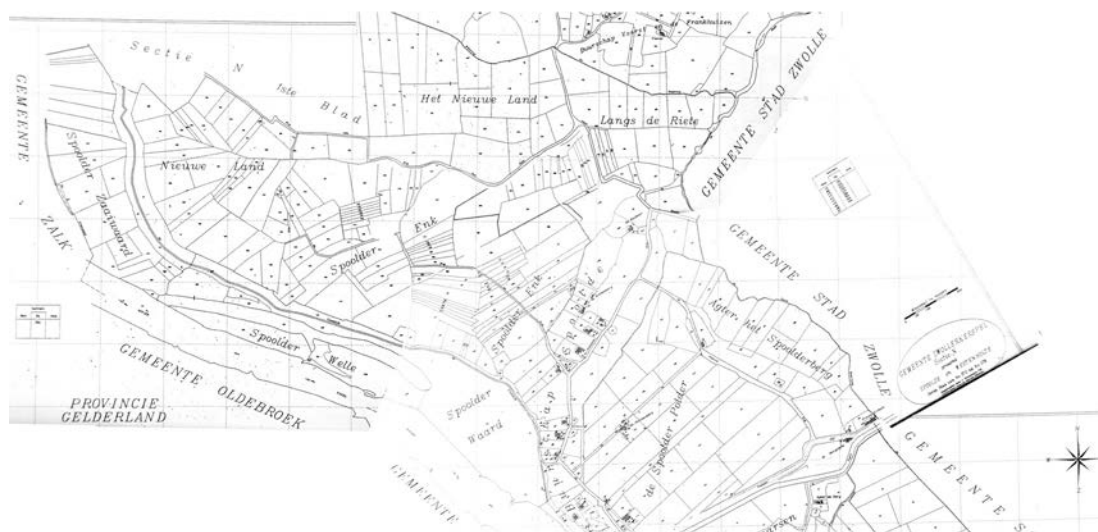
Niettemin is Jan van de Wetering in zijn boek *Vergeten levens* van mening dat er omstreeks 1600 in Salland door ontginning en bijpassende ontwatering al een tamelijk stabiele situatie was ontstaan. Spoolde, liggend in het stroomdal van de IJssel, lag toen in een vruchtbaar deel. De grond was samengesteld uit rivierklei en klei op veen dat uitermate geschikt bleek voor veeteelt. Toch heeft Spoolde eeuwenlang een gebied gehad dat geschikt was voor akkerbouw; het gebied tussen de Spoolderenkweg en de IJssel, dat ook nu nog steeds de Spoolderenkweg heet.

Spoolde was een marke. Een marke is een middeleeuws collectief van grotere boeren die gezamenlijk het beheer en gebruik van hun gemeenschappelijke gronden regelden. De marke Spoolde werd begrensd door de marken Assendorp, Schelle,

Moderne sneeuwpret op de Spoolderberg. (Foto Henk Tuinman)

Onder aan de Spoolderberg staat het kunstwerk 'Le Chêne' (de machtige eik) van kunstenaar André Boone. Het symboliseert de verschillende culturen die in de loop der eeuwen aan de berg voorbij zijn getrokken. (Foto Henk Tuinman)

Bewerking van de kadasterkaart uit 1832. De marke Spoolde bestond toen nog.

Voorst, Westenholte en de rivier de IJssel. Het centrum van de marke bestond uit cultuurgrond met boerderijen, omgeven door woeste gronden.

Regelmatig kwamen de markegenoten bij elkaar om, onder voorzitterschap van de markerichter, diverse zaken betreffende de marke te bespreken. Niet iedereen mocht deel uitmaken van het bestuur, alleen de zogenaamde geërfden of gewaarden, zij die eigendom bezaten. Zij kregen daarmee het recht vee in te scharen in de gemeenschappelijke weide, de meente, die tussen de huidige Meenteweg en de wetering gelegen was. Het was gebruikelijk weidegronden af te sluiten met doornhagen die tot circa 1.20 m gesnoeid werden. De akkerbouw vond voornamelijk plaats op de Spoolderenak, waarbij elke markegenoot, al naar gelang zijn bezit, een of meer akkers toebedeeld kreeg.

Het buitendijkse land gerekend vanaf de Katerveersluis werd achtereenvolgens genoemd: de Spoolderwaard, de Spoolderwelle, de Spoolderzaaiwaard – kennelijk een gebied waarop ook landbouw mogelijk was – en de Vreugderijkerwaard, die nu volledig omgevormd is tot natuurgebied.

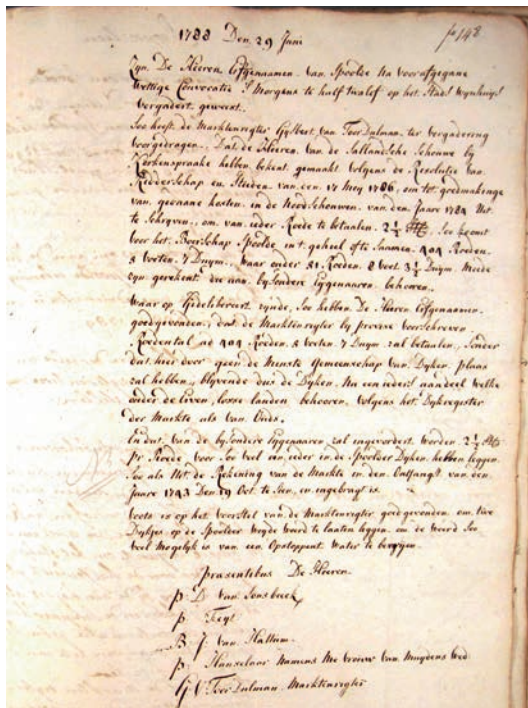
De Spoolder Hang (een oude rivierarm) was evenals de rivier de IJssel van groot belang voor de visvangst. Het markebestuur bemoeide zich dan ook nadrukkelijk met de visrechten.

Naast de eigenaren van de gewaarde boerderijen konden keuters of katers (kleine boeren) soms tegen betaling ook gebruik maken van markegronden. Een enkele keer mochten ze zelfs een stukje grond ontginnen.

De markerichters woonden zelf vaak niet in Spoolde, want de erven werden meestal bewoond door de pachters, ook wel meyers (meiers) of huysluyden genoemd. De markerichters werden bij toerbeurt gekozen. Vrouwen zaten niet in het markebestuur, zij moesten voor een waarnemer zorgen. Het waren de notabelen die eeuwenlang het markebestuur vormden. Het duurde tot na de Franse tijd voordat de eerste boer, Meyerink, ook zitting mocht nemen in het markebestuur, nadat hij eigenaar was geworden van 'Erve de Venus' (zie het hoofdstukje over deze boerderij, pagina ..).

De markeboeken van Spoolde

De afspraken binnen het markebestuur werden gemaakt, werden jarenlang opgetekend in de markeboeken. Het eerste Spoolder markeboek dateert uit 1489, het laatste werd in 1870 geschreven. Het is jammer dat er geen gegevens van honderd jaar eerder zijn. We hadden dan kunnen weten of Gheerd van Spoelde, een bekende naam uit de vroege Zwolse geschiedenis, ook daadwerkelijk iets met Spoolde te maken heeft gehad, zoals de

naam doet vermoeden. Deze schepen van Zwolle liet in 1394, ter wille van zijn zielenheil en dat van zijn familie, een testament opmaken waarin stond

dat veel van zijn goederen aan de kerk zouden worden nagelaten. Daarvoor moest een kapel gebouwd worden en een kerk. Dit was het begin van de bouw van de Onze Lieve Vrouwekerk.

In de oudste boeken wordt wel gesproken van een ‘Hof thoe Spoolde’, maar het blijft gissen of Gheerd have en/of goed in Spoolde heeft gehad.

In het eerste markeboek (1489) wordt in hoeveelheden roeden en voeten aangegeven hoe groot ieders bezit was. Op dat moment waren er nog maar tien hoeven in Spoolde, in 1626 gaat het over vijftien hoeven.

Zorgvuldig worden belangen van iedereen vastgelegd: ‘Ganzen en eenden die in ’t land van andere luyden komen mag men doodslaan!’. Heel vaak gaat het over zaken als het onderhoud van de IJsseldijk en kribben, het hakken en verkopen van hout, het onderhoud van sloten, wegen en duikers, maar ook wel over het recht op visserij.

In de hierna volgende stukken komt de rol van het markebestuur verschillende keren naar voren.

Het ‘buitentje’ de Hertsensberg

Eeuwenlang stond midden in de zogenaamde Spoolder polder, gelegen tussen het Mercure hotel en de Nilantsweg, boerderij de Hertsensberg. Met de sloop van de boerderij in 1997, werd er ook een stuk geschiedenis afgesloten.

Van oudsher lag de gemeente Zwollerkerspel als een ring om de stad Zwolle. De invloed van de stad was groot. Aanvankelijk was de kerk eigenaar van de omliggende gronden van de stad, later waren het de adel en rijke burgers uit de stad die landerijen en huizen bezaten in het kerspel.

Vaak werd er op hun bezittingen een zogehe- ten spieker gebouwd, doorgaans niet veel meer dan een voorraadschuur. Meestal werd die in de loop van de tijd uitgebouwd tot een bewoonbaar pand, waarna het een buitenplaats werd. Veel moet men zich aanvankelijk nog niet voorstellen van het woongenot. De huizen werden meestal alleen ’s zomers bewoond, ’s winters trokken de bewoners naar de comfortabele binnenstad. Dit zal ook het geval geweest zijn met de Hertsensberg.

‘Boek van resolutie van de Marke van Spoolde’, het omslag van een achttiende-eeuws markeboek van Spoolde. (Collectie HCO)

‘1788 Den 29 Juni Zijn De Heeren Erfge- naamen van Spoolde na voorafgegane Wettige Convocatie ’s morgens te half twalef op het Stads Wijnhuys verga- dert geweest.’ Zo luidt de aanhef van dit blad uit een markeboek van Spoolde. (Collectie HCO)

Benedictus van Hertenberg

De naam Benedictus van Hertenberg is gekoppeld aan het huis dat eeuwenlang midden in de Spoolder polder lag. Benedictus had een smederij in de Voorstraat op nummer 43, waar vooral spelden werden gesmeed.

In 1690 duikt de naam Hertsenberg voor het eerst in de archieven op. Benedictus zat toen kennelijk in geldnood en leende van een zekere Arent van Brevoort honderd caroli guldens. Hij gaf hiervoor zijn huis en akkers genaamd 'den Hertenberg', gelegen in Spoolde, in onderpand.

Uit de registers kunnen we opmaken wat hopman Abraham van Sonsbeek (kapitein in het leger) zoal in bezit kreeg toen hij het in 1789 erfde: - een caterstede (keuterboerderij) den Hertsenberg* met daarbij gelegen weide en plantsoen,

benevens twee en een halve koeweyde op de Spoolder Weerd;

- de weydekamp genaamt het Lange campjen, groot 1 morgen** mede gelegen in Spoolde;
- de weydecamp genaamt den Boomgaard groot ½ morgen mede gelegen in Spoolde;
- het hooycampje genaamt het Laage campje groot ½ morgen mede in Spoolde gelegen;
- een Hagentje genaamt Uilengaren groot ¼ morgen mede in Spoolde gelegen.

Verder nog wat akkertjes bouwland, die zowel in Spoolde als in Westenholte lagen.

Het huis bleef een aantal jaren in handen van Van Sonsbeek, hoewel ook hij weer geld leende en daarbij de buitenplaats in onderpand gaf. In die tijd moet er ook een nieuw gebouw bijgezet zijn, want in het huis dat de familie Zieleman later jaren lang zou bewonen, is een eerste steen gemetseld met het jaartal 1818.

Van kamerbewoner tot eigenaar

In 1832 komen de eerste kadasterkaarten. We krijgen dan een beeld van wat er zoal aan opstallen in Spoolde staat. Het gebied van de Hertsenberg strekte zich toen uit vanaf de Beukenallee tot aan de IJssel.

Naast de oorspronkelijke spieker, die tot caterstede uitgebouwd was, zien we het (nieuwe) gebouw dat uit 1818 dateerde. Er was toen al weer een andere eigenaar, Franciscus Clement Tineken. Tineken woonde er zelf niet, hij verhuurde kamers. Eén daarvan werd bewoond door timmerman H. van Zwolle, die de opdracht kreeg maar liefst 97 zware bomen (eiken en lindes) die op dat moment op de buitenplaats Hertsenberg stonden, te verkopen. In 1840 overleed Tineken, waarna de Hertsenberg opnieuw verkocht werd. Uit een advertentie in de *Zwolse Courant* uit 1841 blijkt dat er sprake was van twee gebouwen, een huis en een caterstede met lanen, tuin en plantagen en zelfs een duiventil. De oorspronkelijke caterstede had intussen zijn beste tijd gehad en was vrijwel een bouwval. Fortuin, de nieuwe eigenaar, liet het in 1849 afbreken.

Ook nu weer bewoonde de eigenaar niet de buitenplaats maar verhuurde een kamer, aanvankelijk aan ene Jacob van den Berg en later aan

De Hertsenberg midden in de Spoolder polder, kadasterkaart uit 1832. (Collectie HCO)

Gerrit Willem Zielemans. Wijnkoper Nicolaas Pruijmers was tussen 1852 en 1860 eigenaar van de Hertsenberg. Hij was bang dat het verblijf verloederde als het niet regelmatig bewoond werd en deed daarom zijn uiterste best om Zwolse families voor 'een gezond' verblijf naar zijn buitentje te lokken. Hij plaatste hiervoor kleine advertenties in de *Zwolse Courant*. Uit de advertenties blijkt dat er sprake was van meerdere kamers, waarvan één nog steeds werd bewoond door Gerrit Willem Zielemans. Op de kadastrale kaart van 1880 valt te zien dat er intussen ook een boerenschuur naast gezet was. Bovendien valt er uit op te maken dat het huidige Hertsenbergpad al een duidelijke voorganger had. Zowel vanaf de Meenteweg als vanaf de Beukenallee was er een toegangsweg naar de boerderij.

Na de Franse tijd ontstonden er andere ideeën over het nut van de markegenootschappen, deze zouden moderne ontwikkelingen te veel in de weg staan. Vooral in Oost-Nederland werd toen veel 'gemene' grond aan particulieren verkocht. Ook in Spoolde gebeurde dit tussen 1837 en 1847. Een deel van de vrijkomende grond werd door boeren gekocht, het overgrote deel kwam echter in handen van rijke particulieren.

Zo kocht Eusebius Alexander Buisman in 1875 een flink deel van het grondgebied van de Hertsenberg om daar zijn villa de Vijverberg te laten bouwen. Ook het ZAC-terrein (nu Katerveerpark) werd op een voormalig stuk grond van de Hertsenberg aangelegd.

In 1910 kreeg Gerrit Willem Zielemans de kans om van huurder, eigenaar te worden. Vanaf dat moment tot het midden van de jaren negentig van de twintigste eeuw zou de naam Zielemans gekoppeld blijven aan de Hertsenberg. Geen wonder dat in Spoolde het begrip 'Zielemanspaadje' gemakkelijker in de mond lag dan Hertsenbergpad.

Zoon Jan, getrouwd met Geertruida van de Wetering, werd in 1918 zijn opvolger. Het echtpaar kreeg vijf kinderen. Het weggetje naar de Nilantsweg kreeg voor hen een bijzondere betekenis, want maar liefst drie kinderen haalden hun geliefde uit dat stukje Spoolde. Zoon Gerrit Willem (geb. 1922) bleef op de boerderij achter en zette het bedrijf voort.

Mr. J. A. VAN ROIJEN en **Mr. B. R. ROIJER**, Notarissen te *Zwolle*, zullen op het Gemeentehuis te *Zwolle*, op *Dinsdag den 31sten Augustus 1841*, des avonds om 5 uur, doen inzetten en 14 dagen later publiek verkoopen:

Het **LANDGOED DEN HERTSENBERG**, gelegen in *Spoolde*, gemeente *Zwollerkerkspjel*, nabij de *Stad Zwolle*, te veilen eerst in de volgende perceelen en dan in massa:

- 1°. Het **HUIS** met annex **GETIMMERTENS, TUIN, LANEN** en **PLANTAGIEN**, benevens de **kamp WEIDELAND** met de **DUIVENTIL**, het stuk **HOUILAND DE BONGERD** genaamd, alsmede drie Akkers **BOUWLAND** op *groot Turnhout*, kadastraal bekend sectie N, No. 435, 440, 771, 772, 449, 442, 441, 373, 598 en 599, te zamen groot 5 Bunders 22 Roeden 84 Ellen.
  - 2°. Een **kamp WEIDELAND**, bewesten het Huis, zijnde de *Zuidelijke Kamp*, sectie N, No. 770, groot 1 Bunder 94 Roeden 60 Ellen.
  - 3°. **Twee aaneengeslegene kampen WEIDE** en **HOUILAND**, ten noorden van het vorige perceel, bewesten het *Huisperceel*, sectie N, No. 448 en 450, groot 2 Bunders 50 Roeden 90 Ellen.
  - 4°. Een **kamp WEIDELAND** aldaar; het **LANGE KAMPJE** genaamd, sectie N, No. 425, groot 1 Bunder 39 Roeden 50 Ellen.
  - 5°. De **KATERSTEDE** bewoond door *van Zwolle*, bevattende het **HUIS** en **TUIN**, benevens een stuk **HOUILAND** het **SMALLE KAMPJE** genaamd, in de *Spoolder Enk*, het **BOUWLAND** de **BREEKAMP** in de *Spoolder Enk*, sectie N, No. 509, 510, 550, 493, 533, groot 1 Bunder 29 Roeden 10 Ellen; waarbij wordt gevoegd één en 5/8 aandeelen in de *Spoolderweerd*.
  - 6°. Een **stak HAKHOUT**, de **OELEGOREN** genaamd, sectie N, No. 576, groot 18 Roeden 60 Ellen.
  - 7°. **Drie aaneengeslegene kampen GROENLAND**, in het *Nieuwe-land*, strekkende van *Nilants weg* tot aan de *Wetering*, sectie N, No. 120, 121 en 122, groot 6 Bunders 36 Roeden 90 Ellen.
  - 8°. Een **stuk HOUILAND**, achter het vorige perceel, over de *Wetering* gelegen, sectie N, No. 123, groot 1 Bunder 39 Roeden 20 Ellen.
- De **aanwijzing** geschiedt door de *Meijerlieden*, en de **conditien** leggen **ter visie** ten kantore van den eerstgenoemden *Notaris*.

Gerrit Willem (Gait) Zielemans

Oud-Spooldenaar Wolter Groeneveld groeide op in één van de afgebroken punthuisjes aan de Nilantsweg, die plaats moesten maken voor de aanleg van de A28. Hij schreef, in een terugblik op zijn leven, over herinneringen aan de Hertsenberg en de familie Zielemans. Hij was ongeveer van dezelfde leeftijd als de toekomstige boer Gait. Hij verhaalt over de eindfase van de Tweede Wereldoorlog, toen de IJssellinie aangelegd werd en de Duitsers jonge Nederlanders verplichtten om zich te melden voor werk in Duitsland, de 'Arbeitseinsatz':

Advertentie uit de 'Zwolse Courant', 1841.

De boerderij de Hertsenberg van de achterkant gezien, omstreeks 1960. (Particuliere collectie)

‘Wolter en Gerrit Zieleman zitten op dat moment in hetzelfde schuitje en lopen gevaar. Ze besluiten onder te duiken en buiten de greep van de bezetter te blijven. Overdag lukt dat het best door werkzaamheden te verrichten in en om de Hertsenbergboerderij. Het plukken van appels is daarbij een veelvoorkomende bezigheid. De grote boomgaard, met zijn grote hoeveelheid hoogstam-fruitbomen biedt een prachtige schuilplaats. Je hebt een hoge ladder nodig om helemaal bovenin te komen. Van daaruit maken ze soms spannende dingen mee. Vaak zijn ze getuige van overvliegende geallieerde jachtvliegtuigen, die het gemunt hebben op station en treinwagons. Duits afweergeschut probeert deze vliegtuigen neer te halen, dus al met al levert dat nogal wat spannende taferelen op.

Spoolde is in die tijd een belangrijke verdedigingslinie voor de Duitsers; er moet heel wat gegraven worden om de IJssellinie sterk te maken. Ook dat werk wordt gedaan met te werk gestelde Nederlanders, vooral Twentenaren, die dagelijks verplicht komen opdruiven. Spitters of gravers worden ze genoemd, de benodigde schoppen en bijlen halen ze elke dag op bij de Hertsenberg waar ze ook ’s avonds weer ingeleverd worden. Wolter en Gerrit proberen te midden van dit alles zo min mogelijk op te vallen.’

Gerrit (Gait) en Gerrie Zieleman-Kattenberg met hun zes kinderen in de zestiger jaren. (Particuliere collectie)

Het echtpaar Gerrit en Gerrie Zieleman-Kattenberg kreeg zes kinderen, drie zoons en drie dochters. Een gesprek met zoons Dik en Jan in 2007 bracht de tijd weer terug:

‘De woonomgeving was in de jaren vijftig nog jarenlang dezelfde gebleven. Het grootste gedeelte van de grond om de boerderij was nog weiland, er lag ook nog een stuk weidegrond daar waar nu de testbaan van Scania ligt. Er was ook bouwland. Op de plek van het huidige hotel Mercure werd maïs verbouwd, waar nu de A28 ligt was nog een grote strook bouwland waar graan verbouwd werd.

Het boerenbedrijf was aanvankelijk nog niet gemoderniseerd. Twee paarden, een zwarte en een bles, verrichtten nog veel werk. Pas in de jaren zestig verscheen de eerste trekker en kwam je er meer vormen van mechanisatie tegen. Langzamerhand maakte het hooien plaats voor het inkuilen van gras.

In die jaren verscheen aan de horizon ook de hoog gelegen A28, duidelijk zichtbaar vanaf de boerderij, want bomen stonden er nog niet. De hoeveelheid verkeer stond in geen verhouding tot de verkeersdruk van nu.

De veestapel bestond in hoofdzaak uit koeien. Ook in die tijd hadden boeren al met tegenslag te kampen. Vrijwel de hele koeienstapel moest geruimd worden toen in de jaren zestig mond- en klauwzeer uitbrak. Met de fruitteelt ging het ook niet goed meer en uiteindelijk werden de fruitbomen vrijwel allemaal gekapt.’

Verkocht... gekocht... verkocht... gesloopt!

In het midden van de jaren zeventig werd de boerderij verkocht aan de gemeente die dacht dat het gebied goed paste in haar uitbreidingsplannen. Door de bouw van het motel werd het boerenbe-

Sloop van boerderij in Spoolde

• De boerderij in Spoolde, die door de gemeente wordt gekocht en gesloopt. Foto Frans Paalman

ZWOLLE - De boerderij Hertsenbergweg 41, die achter het Postiljon Hotel midden in de weilanden van Spoolde ligt, wordt gesloopt.

De gemeente Zwolle gaat tot sloop over zodra het perceel van eigenaar G.W. Zieleman is teruggekocht.

Zo'n tien jaar geleden verkocht de gemeente de boerderij met daarbij het voorkeursrecht van terugkoop. Die mogelijkheid doet zich nu voor.

B en W willen van dit recht gebruik maken met het oog op de verdere ontwikkeling van de stad. Die maakt het ook niet noodzakelijk om de boerderij met opstallen in stand te houden.

'Dat zou alleen maar geld kosten', zegt het college in de toelichting bij het raadsvoorstel, dat op 30 september in de raad komt.

staan er niet gemakkelijker op. Bovendien wilde geen van de kinderen het bedrijf voortzetten. Gerrit besloot toen zijn koeien te verkopen en ging 'buiten de deur' werken. Stil zitten lag niet in zijn aard, hij was een doener. Dat leidde er toe dat hij het huis grondig ging verbouwen en het aanpaste aan de eisen van de tijd. Ook werd besloten om een gedeelte van het huis te verhuren.

Op een gegeven moment had Gerrit zoveel tijd, geld en energie in het huis geïnvesteerd, dat hij spijt kreeg van de verkoop en het tegen dezelfde prijs probeerde terug te kopen. De gemeente ging er mee akkoord, maar stelde als voorwaarde dat zij bij verkoop het voorkeursrecht verkreef.

Leeftijd, gezondheidstoestand, maar ook de staat van het huis leidden uiteindelijk opnieuw tot de verkoop van het huis. Midden jaren negentig verhuisden Gerrit Zieleman en zijn vrouw naar de Stinsweg in Westenholte, waar ze enkele jaren later overleden.

De gemeente zag geen enkele reden om de boerderij met opstallen in stand te houden: 'dat zou alleen maar geld kosten!'. In 1997 werd boerderij 'de Hertsenberg' gesloopt en is het pand met een lange historie voorgoed verdwenen.

* De oorspronkelijke naam Hertsenbergh is veranderd in Hertsenberg.

** Een morgen is een oude landmaat, waaronder verstaan werd de hoeveelheid land die men op een morgen zou kunnen ploegen. Dat kon per plaats en gebied nog al uiteen lopen.

Op zoek naar sporen van 'Klein Hertsenberg'

Jarenlang was er ook sprake van een Klein Hertsenberg. Het stond op de plaats waar de Nilantsweg een bocht maakt, nu Nilantsweg 89, en waar een weggetje afbuigt naar de dijk. Het weggetje is er nog en werd ooit de Zwarte Weg genoemd.

Toen hopman Abraham van Sonsbeek in 1789 eigenaar werd van Groot Hertsenberg, kwam hij ook in bezit van Klein Hertsenberg, dat bestond uit twee catersteden, keuterboerderijtjes. De boerderijtjes werden meestal bewoond door mensen

De boerderij de Hertsenberg van de voorkant, vlak voor de sloop. (Particuliere collectie)

Bericht in de 'Zwolve Courant' over de sloop van boerderij de Hertsenberg, 1997.

Warmoezenier Piet Kluin op de bakfiets met twee buurkinderen. (Particuliere collectie)

die werkzaam waren voor de marke Spoolde, vooral weerdmeesters. In het bevolkingsregister van 1741 staat dat aan de ene kant timmerman Arend Wijnkoop woonde, met naast hem Lambertus Reinders en zijn vrouw Willemina.

Lambertus was weerdmeester van de marke en moest toezicht houden op alles op en om de dijken. Hij speelde een belangrijke rol in een door markerigter Nilant in het markeboek beschreven vete tussen de buurtschap Spoolde en het Gelderse Ierst (zie pagina 106).

Van twee katersteden naar drie huizen onder één dak

Toen in 1832 de eerste kadasterkaarten verschenen, vielen daarop duidelijk de twee huizen van Klein Hertsenberg te herkennen. Op den duur werd Klein Hertsenberg losgeweekt van zijn grote broer, ook al kwam het ook nu weer in handen van goeude families.

Zo werd mr. J.M. van Rhijn in 1841 als eigenaar genoemd. Hij was getrouwd met Elisabeth Nilant, dochter van burgemeester Nilant, die op dat moment in het vlakbij gelegen IJsselvliet woonde.

Bij de volkstelling van 1860 kwam Klein Hertsenberg opnieuw in beeld. In één van de huizen woonde toen de weduwe Halfwerk. Kennelijk had zij enige tijd later het huis kunnen kopen, want in de Zwolse Courant van 1883 staat een advertentie waarin zij als eigenares een katerstede, genaamd Klein Hertsenberg, te koop aanbood, bestaande uit huis, schuur, bakhuisje en tuingrond, groot vijf are.

Piet Kluin achter in de tuin met vrij uitzicht op de IJsseldijk. (Particuliere collectie)

Advertentie uit de 'Zwolse Courant', 1888.

Mr. J. H. VAN ROIJEN, Notaris te Zwolle, zal op Dinsdag 19 December a.s., des middags om 12 uur, in het Odeon te Zwolle, doen inzetten en 14 dagen later, terzelfder uur en plaats, publiek verkoopen, ten verzoeke van Mr. J. W. J. Baron DE VOS VAN STEENWIJK:

1. Drie huizen onder één dak

met **bouwland**, genaamd „Klein Hertsenberg”, staande en liggende in Spoolde, gemeente Zwollerkerkspel, in de onmiddellijke nabijheid van de steenfabriek der firma Doijer & Pruimers, kad. sectie N, nos. 509, 510 en 1190, groot 21 roeden 40 ellen.

Er moet na die tijd een ingrijpende verandering hebben plaats gevonden. Uit een advertentie van 1888 blijkt dat baron De Vos van Steenwijk op dat moment eigenaar was en zijn bezit wilde verkopen. Het ging om de verkoop van drie huizen onder één dak met bouwland, groot 21 roeden, 24 ellen. Uit de advertentie valt verder op te maken dat de drie huizen enkele jaren daarvoor gebouwd waren en dat twee ervan verhuurd waren voor 'elk f 1,40 per week'. Waarom de oorspronkelijke huizen verdwenen zijn is niet bekend. Deze huizen mogen dan verdwenen zijn,

de naam Klein Hertsenberg bleef bestaan. Ook in 1922 dook die naam nog op toen een zekere Bredewout zijn bezit te koop aanbood als 'warmoezerij Klein Hertsenberg'. Het ging om een 'boerenhuis, met schuren, hooiberg, steltenberg en tuingrond'. De naam warmoezerij duidt op goede tuingrond. Kennelijk kon de groente in de luwte van de dijk goed gedijen.

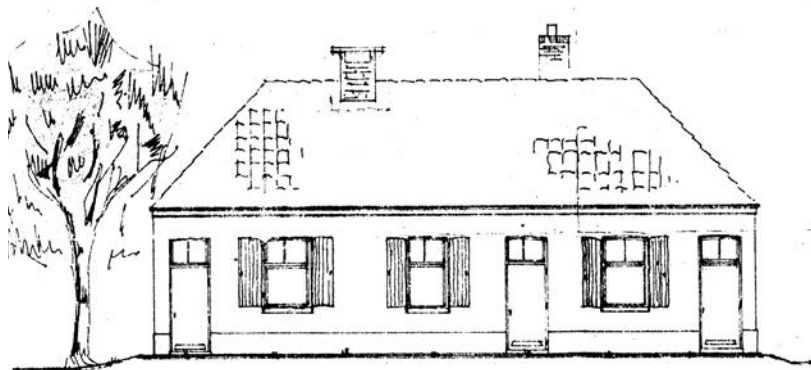
Ook na de oorlog, in de jaren vijftig, werd op die plek nog volop groente geteeld. In die tijd woonde groenteteler Piet Kluin in het middelste huisje. Het was weliswaar een klein huisje, maar hij had wel de beschikking over alle achter het perceel gelegen tuingrond. Zijn zelfteelt was niet voldoende voor zijn handel. Dagelijks moest hij naar de veiling om het assortiment aan te vullen. Op de bakfiets trok hij de wijk in om zijn groente uit te venten.

Van sloop naar nieuwbouw

Veel oudere Spooldenaren zullen zich de drie huisjes met hun diverse bewoners nog herinneren. Erg comfortabel wonen was het er niet. De huisjes waren vochtig en het woei er soms dwars door heen, de slaapkamers op zolder lagen direct onder de pannen. Uiteindelijk zijn ze in 1969 onbewoonbaar verklaard en geveild.

Joop Stoffer werd toen de nieuwe eigenaar voor een bedrag van 24.000 gulden. Hij wilde de optrekjes slopen en er één nieuw pand voor in de plaats zetten. Het duurde nog wel even voor hij daarvoor toestemming kreeg, maar in 1974 kwam de vergunning af. Voor de nummers 85, 87 en 89 mocht één huis terugkeren: Nilantsweg 89.

Uit de oude bouwtekening kunnen we nog enigszins het beeld van vroeger terugvinden. De nieuwe eigenaar nam zelf de sloop en bouw ter hand en kwam daarbij wel voor verassingen te staan. De wanden van één van de huisjes waren met leem aangesmeerd, geen wonder dat er een vochtprobleem was. Eén huisje had een zijkamer waar nog heel veel gereedschap van een klompenmaker lag. De vondst duidt wellicht op een vroegere klompenmakerij. Elk huisje had een schoorsteen en het wemelde er nog van de bedsteden. Bij één van de huisjes zat zelfs een waterput in de kamer.

In de achtertuin kwam hij ook een grote waterput tegen. Joop groef hem uit en maakte hem schoon. Dat leverde vooral veel stukken porselein op. Hij lijmde de stukken zo goed en zo kwaad als het kon aan elkaar, maar niet met de juiste lijm. Het museum aan de Melkmarkt had daarom geen belangstelling voor zijn bodemvondst. Dat lag anders met een gevonden Zeeuwse spreukschaal. Na deskundige restauratie werd die in de museumcollectie opgenomen. De schaal draagt ook nog een spreuk: 'Luiheid wordt beloofd met armoede'.

Bij de sloop van het huis bleek ook dat het dak nog steeds gedragen werd door dennenstammen. Na de afbraak is rondom de bestaande fundering een nieuwe gemaakt, een zogenaamde schort. Bij

Bouwtekening van de voormalige drie huisjes. (Particuliere collectie)

Van drie huizen naar één, Nilantsweg 89 anno 1997. (Foto Henk Tuinman)

het metselen van deze nieuwe fundering ontdekte men dat de oorspronkelijke fundering verder doorliep, want er kwamen fundamenteën van een boerderij te voorschijn. Misschien is het vroegere Klein Hertsenberg toch groter geweest dan het latere en zijn de drie huisjes op een deel van het oorspronkelijke Klein Hertsenberg neergezet.

Spoolde en de strijd om het 'frikadelleneiland'

Eeuwen geleden lagen er in de IJssel, niet ver van het Katerveer, een paar eilandjes, eigenlijk een paar zandplaten. Eén daarvan werd, vanwege zijn vorm, ook wel 'frikadelleneiland' genoemd, al werd er ook wel over 'Twiegwelle' gesproken. Er groeide daar nogal wat twijg, in die dagen van groot belang voor het verstevigen van de dijken. Terwijl men in Spoolde dacht dat de eilandjes hen toebehoorden, dachten ze daar aan de overkant, in Ierst*, anders over. Dat leidde uiteindelijk tot een stevige vete tussen beide rivalen.

IJsselvliet

Wim Huijsmans heeft in 1993 in het *Zwols Historisch Tijdschrift* uitgebreid geschreven over het in 1870 afgebroken landgoed 'IJsselvliet'. Het werd al in 1647 genoemd en was toen in het bezit van de Zwolse burgemeester Arnoldus Greven. Het landgoed lag vlak bij de IJssel en omvatte een gebied dat ongeveer vanaf de huidige Katerveersluizen liep in de richting van het Zwolle-IJsselkanaal ter hoogte van Nilantsweg 47. Ook aan de overkant van de Nilantsweg lagen nog de nodige bezittingen. Door vererving kwam het landgoed in bezit van Lucas Nilant, die ook een aantal keren markerichter was. In die hoedanigheid hield hij het markerboek bij waarin hij een gebeurtenis beschreef, die tot het volgende verhaal bewerkt is.

Ongenode gasten

Het was november 1757. Weerdmeester Lambertus Reinders ging 's ochtends bijtijds van huis om zijn dagelijkse werk te doen. Zijn eerste gang was naar de dijk, want hij had bemoeienis met alle werkzaamheden op en rond de dijk. Het was maar een klein eindje lopen want zijn huis stond niet ver van de dijk af, hij woonde al jaren met vrouw en kinderen in Klein Hertsenberg.

Juist toen hij de dijk opgeklommen was viel hem iets ongewoons op. Op het 'frikadelleneilandje' in de IJssel waren twee mannen bezig twijg te snijden en zo te zien waren het geen Spooldenaren. Nee het waren lui van de overkant, uit Ierst.

Lambertus liet dat niet over zijn kant gaan. Had Spoolde immers niet het eigendomsrecht over dat eilandje? Hij regelde bij buurtgenoot Cooyman een boot, charterde twee mannen en roeide naar het eilandje toe. De twee mannen uit Ierst hadden niets in de gaten en gingen rustig door met het snijden van twijg. Ook merkten ze niet dat Lambertus en zijn mannen hun schuit inpikten en daarmee naar de Spoolder kant terug voeren.

Enmaal terug bracht Lambertus verslag uit bij markerigter Nilant. Op diens advies stopten ze de boot goed weg in de sloot bij een boer, iets verderop; voor alle zekerheid hadden ze de riemen er ook uit gehaald. Toch was die boot in februari van het jaar daarop al weer in Ierst terug. De Ierstena-

Uitsnede van de kadastrale kaart uit 1832 met daarop aangegeven landgoed IJsselvliet. (Collectie HCO)

ren kozen daarvoor het juiste moment, want hun actie vond plaats op het moment dat de Spoolder boerenjongens hun vastenavondfeest vierden in de Moriaen, een herberg onderaan de Spoolderberg.

Spoolde in actie en zegeviert

Toen markerigter Nilant in het daarop volgend najaar vanuit zijn raam naar buiten keek, kon hij zijn ogen bijna niet geloven. In de verte, op het frikadelleneiland, zag hij een hele horde, onbekende mannen twijg snijden. Met volle vrachten vertrokken ze naar de Gelderse kant.

Nilant wist wat hem te doen stond. Hij wist een dertiental boeren zo ver te krijgen dat ze met een geleende boot van veerman De Leeuw ook naar het twijgeiland voeren.

‘Probeer zoveel mogelijk twijg te snijden als je kunt’, voegde hij de mannen toe, ‘maar denk er aan, er wordt geen geweld gebruikt en gescholden wordt er evenmin; mocht het zo zijn dat je overmeesterd wordt en ze vragen je wie jullie gestuurd heeft, dan zeg je: de Heeren erfgenamen van Spoolde!’

Toen de Spooldenaren in de middag vertrokken, zagen ze al gauw dat de lui van Ierst met z'n veertien waren. Eén man meer schrok hen niet af en aangekomen op het eiland begonnen ook zij hun twijg te snijden. Zwijgend deden beide partijen hun werk.

Markerigter Nilant sloeg vanuit zijn landhuis met de verrekijker het schouwspel gade. Hij zag twee mannen van Ierst wegvaren, terwijl de schuit nog maar halfvol lag met twijg. Dat leek hem niet helemaal pluis, zeker niet toen hij één van de Ierstenaren, eenmaal aan wal beland, ‘met gezwinde pas’ naar Huize Ierst zag rennen. Dat leek hem geen zuivere koffie. Gauw stuurde Nilant iemand naar het eiland om zijn mensen te waarschuwen op hun hoede te zijn. Nilant maakte zich niet ten onrechte ongerust, want het duurde niet lang of hij zag vanuit Ierst vier mannen naar het eilandje varen. Erger nog, twee van hen hadden een geladen snaphaan (geweer) bij zich. Bij het eilandje gekomen losten ze zelfs een paar schoten in de lucht, kennelijk wilden ze de tegenpartij intimideren. Tevergeefs, onverstoorbaar bleven de Spool-

denaren hun twijg snijden. Er werd nog een paar keer geschoten. Ook aan de vaste wal hadden ze nu in de gaten dat er iets aan de hand moest zijn. Boven aan de dijk sloeg Pape Hendrik met een zekere ongerustheid het schouwspel gade, zelfs de meid kwam op het lawaai af. Er vielen verder geen schoten meer. Wel gingen beide partijen gewoon door met twijg snijden. Het was al laat toen de Spooldenaren met grote bossen twijg aan de wal terugkeerden.

De volgende dag wilden ze weer gaan, maar zware regen stond dat in de weg. De Ierstenaren waren er wel, maar niet voor lang, ook zij moesten buigen voor de regen. De heer van Ierst scheen ook even langs geweest te zijn en hij had zijn mensen gevraagd of er gisteren ook ‘van die donders bij waren die destijds de schuit weggehaald hadden?’. Nou die waren er zeker bij geweest!

Nilant was nog niet helemaal tevreden en kwam met een nieuwe actie. Hij vroeg de boeren of ze de maandag daarop ieder met twee man wilden komen om vervolgens met z'n allen, met de schuit van veerman De Leeuw, af te varen naar het andere eiland, de Grote Welle. Met maar liefst 23 mensen gingen ze op pad. Er was die dag geen

Eind achttiende-eeuwse kaart met het frikadellenvormige eiland in de IJssel, Hottinger Atlas. (Collectie HCO)

Ierstenaar te bekennen. Aan het eind van de dag keerden ze met een enorme hoeveelheid twijg terug. De bossen twijg werden opgeslagen in de 'Bourenhof' bij IJsselvliet. Het zou later gebruikt worden voor versterking van het lange hoofd aan de IJssel.

De strijd leek beslecht. Ierst had zich kennelijk gewonnen gegeven. Spoolde ging er vanuit dat het eigendomsrecht over de eilandjes sindsdien definitief aan hen toebehoorde.

- * Aan de Gelderse kant tegenover Spoolde lag ooit het kasteel Ierst. Begin negentiende eeuw werd op de plek van het vervallen kasteel boerderij de Ierst gebouwd. De naam Iersteweg herinnert ons ook nog aan het vroegere kasteel.

Erve de Venus

De verdedigingslinie met schansen van de IJssel naar de stad, aangelegd in het begin van de zeventiende eeuw. Vlnr. eerst de Luurderschans, dan de Bergschans en de Katerschans. Daarboven de Nieuwe Schans. De schansen bij de IJssel werden later nog uitgebreid, zie ook de kaart op pagina 107. (Collectie SMZ)

Wie de stad Zwolle, komend vanaf de oude IJsselbrug, binnenrijdt, ziet al gauw een gebouw opdoemen dat je niet direct de benaming Venus zou geven. Zo mooi is het verzorgingshuis, architectonisch gezien, nou ook weer niet. Als we weten dat Venus de godin van de liefde voorstelt en vaak als symbool van de eeuwige schoonheid gezien wordt, kan men zich afvragen waarom ooit voor deze naam gekozen is. De naam heeft echter alles met de geschiedenis van het pand te maken.

'Van de Vene's hoeve'?

Rond de Middeleeuwen was de bebouwing in Spoolde nog heel beperkt. Alleen op de hoger

gelegen gronden kon men zich veilig vestigen: op de rivierduinen langs de Meenteweg en gedeeltelijk van de huidige Nilantsweg. En natuurlijk ook op en langs de in die tijd nog aanzienlijke Spoolderberg met z'n zich redelijk ver uitstreckende uitlopers. De nederzettingen waren aanvankelijk in bezit van de kerk, voornamelijk van het Bethlehemklooster, maar later ook van mensen van adel en uit de gegoede burgerij. Grootgrondbezit bleek een goede manier van geld beleggen te zijn.

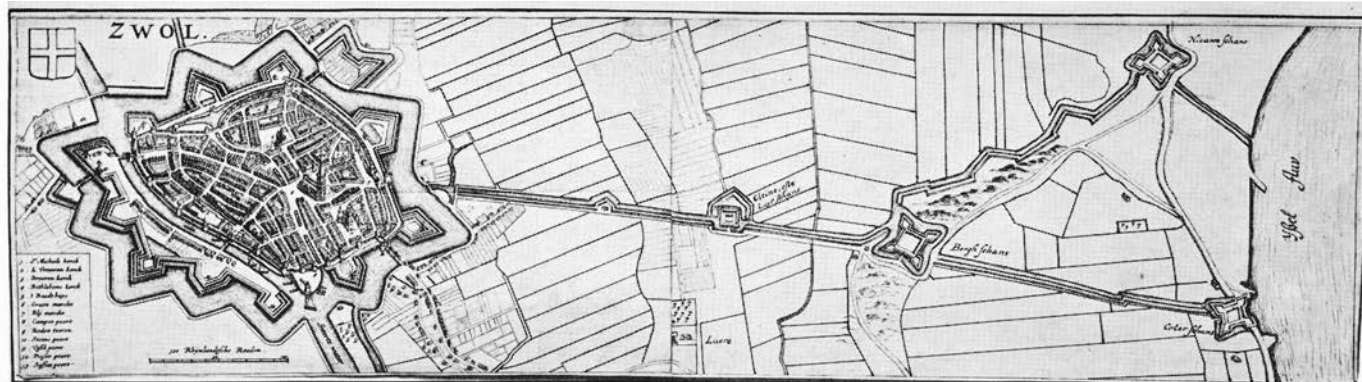
In het markeboek van 1489 staat vermeld dat een zekere mevrouw Van de Vene een hoeve bezat. Er wordt wel beweerd dat de benaming 'Van de Vene's hoeve' tot de verbastering 'De Venus' heeft geleid. Het blijft slechts gissen.

De 'Venusredoute'

Duikend in de markeboeken stuiten we in 1647 op 'Erve de Venus'. Een zekere Nicolaes van Hemich en Elsemien Waeckmans kwamen op dat moment in het bezit van erve en goed 'De Venus'.

De Tachtigjarige Oorlog was toen bijna afgelopen (1648). Het gebied waarin de Venus lag maakte deel uit van een verdedigingslinie, aangelegd op aandringen van prins Maurits om een opmars van de Spanjaarden naar de Noordelijke Nederlanden te verhinderen.

De linie, die aanvankelijk in een rechte lijn liep van het toenmalige Katerveer naar de stad Zwolle, had drie versterkingen: de Katerschans (bij de IJssel aan het Katerveer), de Bergschans (bij de Spoolderberg) en de Luurderschans, op de plaats van de huidige fietstunnel onder het spoor bij de Nieuwe Veerallee. Later werd er een schans

over de IJsseldijk, in de richting van het huidige Engelse Werk, bijgebouwd die de naam Nieuwe Schans kreeg. Deze moest vooral de zwakke plek in de verdedigingslinie ‘afdekken’.

Jarenlang werd de linie verwaarloosd. Mensen uit de buurt stalen zelfs zand en stenen van de verdedigingswerken. In het rampjaar 1672 (de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd aangevallen door Engeland, Frankrijk en de bissdommen van Munster en Keulen) kwam hen dat duur te staan. Dat vroeg om maatregelen. Menno van Coehoorn (1641-1704), de bekende vestingbouwer, maakte plannen om de Zwolse linie te verbeteren en vooral om de Nieuwe Schans ingrijpend te moderniseren. De Nieuwe Schans op de IJsseldijk moest wijken voor een zogenaamd dubbel hoornwerk met daarnaast een drietal nieuwe redoutes. Dat waren wat kleinere schansen met alleen uitstekende hoeken. Eén van die redoutes kreeg de naam Venusredoute. Het kan haast niet anders of die naam is gekozen vanwege de in de nabijheid gelegen Venushoeve.

Na het overlijden van zijn vrouw trouwde Nicolaes van Hemich in 1654 opnieuw. Uit de beschrijving van de erfenis bleek dat er sprake was van een huis en een erve, niet ongebruikelijk in die tijd. Enerzijds een soort van buitentje met daaraan verbonden een katerstede (keuterboerderij), waar de meier (de pachter) op woonde. Hij zorgde voor onderhoud en inkomsten, terwijl de eigenaar, doorgaans ’s zomers, op z’n buitentje kon vertoeven. Meestal ging het bezit door vererving over in andere handen. Soms werd maar een deel van het bezit geërfd, zoals in 1733 toen een zekere majoor Goris Rouse tweederde deel kreeg. Enkele jaren later werd het bezit opgedeeld in de helft voor de weduwe Rouse en de andere helft voor een zekere Walraven.

Toch waren het nog steeds vooraanstaande families, zoals Rouse en Walraven, uit de stad Zwolle die erf en goed in bezit hadden. Zo stamde Rouse uit een familie van officieren en Zwolse regenten en behoorde de familie Walraven ook tot de notabelen.

Uit de archieven komen we meer te weten over de eigenaren dan over de bewoners van ‘Erve de Venus’. De markeboeken moeten ons inzicht

geven over hun bewoners, Gerrits bijvoorbeeld. Rondom hem speelde zich in de achttiende eeuw een merkwaardige affaire af.

Optocht met koeien

Het markebestuur, dat bestond uit mensen die huizen en/of landerijen in de buurtschap bezaten, zag er streng op toe dat men zich aan de regels hield en dat betalingen door de meiers voor gebruik van gronden op tijd plaatsvonden. Zo was Spooldenaar Gerrit Gerrits volgens hen jarenlang in gebreke gebleven. Hij had gebruik gemaakt van de weilanden in de Spoolderenak, maar er drie jaar lang niet voor betaald. In 1728 nam het bestuur maatregelen en schakelde de ‘gerichtsdienaar’ in.

Zo zien we op een gegeven moment niet minder dan vijf mannen met vier koeien vanuit de Spoolderenak door de buurtschap trekken. Twee markeknechten, aangevuld met enkele extra krachten, moesten de klus klaren. Het waren de koeien van Gerrit Gerrits die op de Venus woonde. Gerrit was stomverbaasd toen hij de stoet zag aankomen, hij was zich van geen kwaad bewust. Er moest een misverstand in het spel zijn. Dat was inderdaad het geval, want zijn vrouw Geesje was eerder getrouwd geweest, ook met een Gerrit Gerrits, die inmiddels overleden was. Dat was degene die zijn verplichtingen niet was nagekomen. Het markebestuur moest uiteindelijk bakzeil halen en moest zelfs in de buidel tasten, want de mannen die extra ingeschakeld waren presenteerden de rekening voor de geleverde assistentie: vier gulden en vier stuivers.

In boeren handen

In de Franse tijd constateerde men dat de verdedigingslinie onherstelbare gebreken vertoonde.

Herstel zou ontzettend veel geld kosten en dat geld was er niet. Bovendien hadden dergelijke verdedigingswerken geen militaire betekenis meer. Koning Lodewijk Napoleon gaf opdracht de vesting te slopen. In 1809 werd de verdedigingslinie al voor een deel ontmanteld.

Langzamerhand kwamen er ook meer erven in handen van de boeren zelf. Wat de Venus betreft was dat al het geval in 1778. Veerman Jan Meyering, getrouwd met Trijntje Zwakenberg, kreeg

via de erfgenamen van Rouse en Walraven 'Erve en Goed' in handen. Als eigenaar van 'de Venus' behoorde hij nu ook tot het College van Erfgenamen waarmee het recht verkregen werd toe te treden tot het markebestuur.

Verschillende generaties Meyerink zijn vervolgens eigenaar van de Venus geweest. Een Jan Meyerink werd later zelfs markerigter, ondenkbaar in de eeuw daarvoor. Als voorzitter deed hij ondermeer het voorstel bij de toegang tot de Spoolderberg een slagboom te plaatsen om te voorkomen dat iedereen er zomaar zand weghaalde.

Meyerink was niet de enige boer in het markebestuur geweest. In 1842 werd ook W. Aalbers genoemd, die de boerderij aan de Nilantsweg (101) had gekocht van nazaten van Rhijnvis Feith.

'Kapitaal Boeren Erve de Venus' te koop, andere bestemming

In 1857 bood Jan Meyerink de 'Kapitaal Boeren Erve de Venus' te koop aan. De advertentie in de

Mr. H. L. NILANT, Notaris te Zwolle, zal op *Vrijdag den 28 Maart 1856*, des middags om Twaalf uur, in *ODEON te Zwolle* doen inzetten, en 14 dagen later aldaar **inaal verkoopen**:

Het Kapitaal Boeren Erve DE VENUS

genaamd, bestaande uit een zeer ruim en sterk gebouwd **Boeren huis**, met Drie ruime Vertrekken, Twee waterrijke Melkkelders, grootte Deele, met stallingen voor Paarden en Koeijen. — Voorts het voor weinig jaren geheel nieuw gebouwd **Heerenhuis**, staande tegen het Boerenhuis, met ruime Vertrekken, Kelder, Keuken en Zolder, geschikt voor **ZOMER- en WINTERVERBLIJF**; — Twee groote **Schuren**, met Berging voor Wagens, Bouwmansgereedschappen, Stallingen voor Paarden en Rundvee; — Varkenshokken, Twee **Hooibergen**, met de onder het Erve behorende **Wel-, Hooi-, Bouwlanden** en **Boschgronden**, meest alle **KLEILANDEN**, staande **in gelegen Binnendijs aan de Stads wandeling, het Nieuwe Werk** genaamd, bij het **Katerveer** en aan de **Willemsvaart**, in de Buurtschap **Spoolde**, Gemcente **Zwoollerkerspel**, 1/2 uur afstands van **Zwolle**, hebbende het Heerenhuis fraaije uitzigten op de rivier **den IJssel** en op de Provincie **Gelderland**, te zamen ruim **34 Bunders groot**.

En wel in zoodanige Perceelen en daaruit te formeren **Massa's**, als in de *Zwolsche Courant* van *Vrijdag den 14 deser* zal worden opgegeven, en bij gedrukte Boekjes zal worden omschreven, welke van af *Donderdag den 13 deser* bij voornoemden Notaris verkrijgbaar zullen worden gesteld, ten wiens Kantore tevens nadere informatiën zijn te bekomen, zullende de aanwijzing der Perceelen geschieden door den Eigenaar **JAN MEIJERINK**, te **Spoolde**.

Zwolsche Courant geeft ons een aardig kijkje op aard en omvang van het erf. Er was sprake van twee gebouwen, een herenhuis en een boerenhuis. Het herenhuis stond tegen het boerenhuis aan, had ruime vertrekken, een kelder, keuken en zolder en was 'geschikt voor zomer en winterverblijf'. Bovendien had het 'fraaije uitzichten op de rivier den IJssel'. In een tussenzinnetje stond dat het herenhuis 'voor weinig jaren geheel nieuw gebouwd' was.

Of de boerderij in die tijd ook vernieuwd was staat nergens vermeld. Wel krijgen we de volgende informatie: het 'zeer sterk en ruim gebouwd boerenhuis' heeft drie ruime vertrekken, twee waterrijke melkkelders en 'een deele met stallingen voor paarden en koeijen'.

Het agrarische krijgt nog meer nadruk als we lezen dat er ook nog twee grote schuren bij horen met berging voor wagens, gereedschappen en stallen voor paarden en rundvee, met daarnaast nog een paar varkenshokken, twee hooibergen met daarbij behorende wei-, hooi- en bouwlanden, alsmede bos en tuingrond die zich her en der in Spoolde bevond, naast de Willemsvaart bij landgoed de Hertsenberg en in de Spoolderenk.

Buysman, de nieuwe eigenaar, had kennelijk ook andere bedoelingen met het pand. Zowel in 1870 als in 1875 vinden we advertenties in de *Zwolsche Courant* waarbij gesproken wordt over uitspanning de Venus. Er was muziek te horen en je kon er kijken naar het oplaten van 'twee luchtballons', waarvan één groot 'met een schuitje waarin zich twee personen zullen bevinden'. In 1890 werd op landgoed de Venus een zendingsfeest georganiseerd.

De uitspanning heeft zich waarschijnlijk in en rond het herenhuis afgespeeld, want er was nog steeds sprake van een boerenbedrijf wanneer de volgende eigenaar, H. van Ittersum, in beeld komt. Zelf woonde hij in het herenhuis, maar zijn boerderij 'met de daarbij behorende landerijen, boomgaard en moestuin, groot 8 ha', bood hij voor een periode van zes jaar te huur aan. Hij ging niet zo maar met iedereen in zee want hij wilde dat elke inschrijving vergezeld werd door 'twee solide borgen'. Na het overlijden van Van Ittersum zette zijn vrouw de verhuur nog even door. Ze pro-

Advertentie uit de
'Zwolsche Courant',
1856.

beerde in haar advertentie gegadigden te lokken met de vermelding dat de Venus in de nabijheid lag van de nieuw te bouwen IJsselbrug (1930).

In 1927 bood ze het geheel te koop aan als een vruchtbaar boerenerf bestaande uit huis met schuur, tuin, vijver, arbeiderswoning, steltenberg, alsmede bouw- en weiland, opgedeeld in de nodige percelen.

Toen verscheen de bij veel oud-Spooldenaren nog bekende Dries Tempelman op het toneel. Hij is de laatste in de lange reeks van eigenaren van Erve de Venus.

De nadagen van 'de Venus'

De in Zalk geboren nieuwe eigenaar, Andrie (Dries) Tempelman, was aanvankelijk spoorweg-beambte en vervolgens jarenlang seinwachter. Na een ongeluk werd hij afgekeurd en ging hij verder als huizen- en landmakelaar.

Hij kocht in 1927 'de Venus' met alle grond en opstallen. Het grondgebied strekte zich uit tot aan de dijk, het Engelse Werk, de bloemisterij van De Groot en liep aan de voorkant door tot aan de toekomstige Spoolderbergweg, die toen nog maar een klein weggetje was want de IJsselbrug met z'n ruime toegangsweg kwam pas twee jaar later tot stand. De familie ging wonen in het achterhuis, dat nog steeds een boerderijachtig aanzien had. Via een dubbele achterdeur kwam je van het achterhuis op de deel waar zich een pomp en ook een toilet bevond. Huisbaas Tempelman had kippen, konijnen en een geit. In de steltenberg lag nog hooi opgeslagen en rondom het hele huis stonden vruchtbomen. Er was behoorlijk veel woonruimte. Dat mocht ook wel want het gezin telde uiteindelijk vijf kinderen, van wie alleen Annie en Andries nog in leven zijn. Zij kijken terug op een heerlijke jeugd. Er was veel vrijheid om te spelen rond het Engelse Werk maar ook aan de overkant bij de modelboerderij van Dubbeldam en niet te vergeten in de uiterwaarden. Het voorhuis, dat uit twee woongelegenheden bestond en met z'n front richting Spoolderbergweg wees, werd verhuurd en herbergde in de loop der jaren heel wat bewoners.

Het koetshuis

In de advertentie van 1927 werd het koetshuis al niet meer genoemd, de tijd van de koetshuizen was voorbij. Vaak werden ze omgebouwd tot garage voor de in opkomst zijnde auto, maar in dit geval was er een woninkje van gemaakt. Ook dat werd verhuurd. Mevrouw Walgien die toen nog Adri van den Bos heette, had daar voor de oorlog enkele jaren van haar jeugd doorgebracht. Haar vader, Piet van den Bos, afkomstig uit het

*De Venus rond 1900.
(Collectie HCO)*

*Dries Tempelman
(links) als baancom-
missaris bij de kaartver-
koop op de Spoolder ijs-
baan. Omstreeks 1930.
(Particuliere collectie)*

Piet van den Bos met z'n vrouw Jansje en dochters Adri en Co voor de groentekar, 1935. (Particuliere collectie)

Portret van de familie Tempelman uit 1935, vlnr. Gerrie, vader Dries, Geertje, Andries, moeder Anna, Jan en Annie. (Particuliere collectie)

Westland, was naar Zwolle gekomen omdat daar op een grote tuinderij geen werk meer voor hem was. 'In Zwolle liggen wel mogelijkheden', was hem verteld. Daar leerde hij z'n vrouw Jansje Schouten kennen. In 1932, toen ze inmiddels twee dochters hadden, huurden ze het arbeiderswoningke van Dries Tempelman voor een bedrag van vijf gulden in de week, 'best wel een hoog bedrag voor die tijd'. Het huis was klein, een kamer met een keuken maar met daarnaast wel een grote schuur. Hij verbouwde niet alle groente zelf maar kocht ook in. Dat betekende elke dag vroeg op het land en met z'n spullen naar de veiling aan de

Deventerstraatweg. Daarna ging hij met paard en wagen, gemaakt door de bekende wagenmaker Van Weeghel, op stap om z'n handel uit te venten. Niet in de Veerallee, want dat was het domein van de Spoolder tuinder Mensink, maar vooral in de wijken Assendorp, Wipstrik en de Pierik. Dochter Adri mocht regelmatig proberen in Spoolde wat sinaasappels te verkopen: 'als je met een gulden thuis komt, krijg je een nieuwe band op de fiets', had haar vader gezegd. De familie Van den Bos vertrok in 1938 naar Assendorp, omdat de gemeente Zwolle in die dagen een hogere uitkering gaf dan het toenmalige Zwollerkerspel.

De oorlogsjaren

In 1941 kwam er familie van Tempelman in het voormalige koetshuis te wonen, de familie Evertsen. Moeder Evertsen moest oom tegen Andries Tempelman zeggen. Ongestoord kon de familie er niet wonen, want aan het eind van de oorlog moest ze naar Westenholtte evacueren omdat hun huis in de vuurlinie lag. Oom en tante bleven wel achter.

De Duitsers hadden een hele verdedigingslinie langs de IJssel opgetrokken om met afweergeschut de aanvallen van de geallieerden te kunnen weerstaan. Die hadden het vooral op de brug en het station gemunt. De IJsselbrug werd bewaakt door Duitse soldaten die ingekwartierd waren in de voorste woningen van de Venus, de oorspronkelijke bewoners waren weggejaagd. Voor vader Tempelman werd de situatie lastig toen ze hem zochten voor de 'Arbeitseinsatz'. Fanatieke NSB'ers waren soms op zoek naar Dries, die op dat moment ondergedoken zat in z'n eigen huis. Zoon Andries vertelde in 2009:

'Wij kinderen noemden hem toen oom Dries. Hij stond altijd vroeg op en ging dan in de tuin werken. Op zekere dag kwamen ze toch huiszoeking doen. Dries had zich verstopt in een schuur onder een grote berg hooi. Eén van de NSB'ers sloeg met de platte kant van een zeis op het hooi. Dries voelde het wel maar wist zich stil te houden. Zonder resultaat dropen ze af.'

Toch bleef de situatie gevaarlijk. Regelmatig probeerden de geallieerden de brug te bombarderen. Zo ook op de dag dat Andries met z'n vader

in het Engelse Werk bezig was hout te kappen. Er kwam een bom terecht op de waterleiding. Andries werd door de luchtdruk weggeslagen en zag even later z'n vader tot z'n knieën in de modder staan. Zijn vader kon het maar weinig waarde- ren dat hij om de situatie moest lachen.

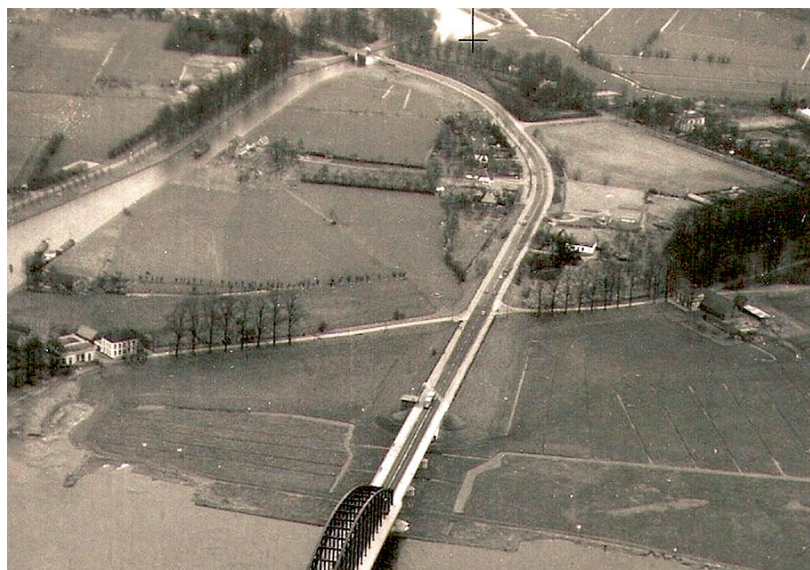
Aan het eind van de oorlog bleek dat veel Duitse soldaten, er waren hier vooral veel oudere manschappen, de oorlog behoorlijk beu waren. Ook zij verlangden naar het einde. Stiekem luisterden ze soms mee naar de geheime Engelse zender. De radio was al die jaren goed verstopt gebleven tussen de slaapkamervloer en het plafond van beneden.

Woonzorgcentrum 'De Venus'

Na de oorlog keerden de vele huurders weer terug, de familie Evertsen in het Koetshuis en diverse andere huurders in de huizen aan de voorkant, waar nog steeds twee woongedeelten waren. In de tijd van de wederopbouw was de woningnood groot en elke woonruimte was welkom.

De tegenover de Venus wonende Henk Dubbeldam heeft veel bewoners zien komen en gaan. Dubbeldam herinnert zich nog de boomgaard met daaronder de vele aardbeienplantjes. Vooral de aardbeien werden liefdevol gekoesterd door Dries Tempelman, daar zat handel in. In de zomertijd zag je vader Dries met een tas vol aardbeien aan het stuur van de fiets naar de stad gaan op zoek naar een extraatje. Dries Tempelman, ook wel Rooie Dries genoemd was ook nauw betrokken bij het wel en wee van de IJclub Spoolde. Hij was van alles tegelijk, baanveger, baancommissaris, ijsmeester en waakte nauwkeurig over de betrouwbaarheid van het ijs op de vijvers van het Engelse Werk. Het was zijn zorg dat alles piekfijn voor elkaar was. Hij kon ook behoorlijk driftig worden en zich wild ergeren aan mensen die tijdens het schaatsen hun toegangskaartje niet zichtbaar droegen.

In 1955 overleed Dries Tempelman. Rijdend op de Hattermerdijk op zijn Kapteyn Mobylette werd hij geraakt door een tegemoetkomende fietser. Hij viel met z'n hoofd zodanig tegen een geparkeerd staande auto dat hij in coma raakte en kort daarna overleed.

Wat daarna gebeurde valt moeilijk meer te achterhalen. Zoon Jan, die de nalatenschap regelde, leeft niet meer. Wel is bekend dat er lange tijd twee koks van hotel Wientjes hebben gewoond. Er gaan geruchten dat Frans Wientjes ooit deze plek op het oog had om een nieuwe locatie te bouwen, maar dat hij de vereiste vergunning niet kon krijgen.

In 1963 kwam het voormalige buitentje de Venus in handen van de 'Stichting Doopsgezind Bejaardenhuis', die heel andere bedoelingen had met het pand. Het gebouw werd gesloopt en er verrees een bejaardencentrum. In de loop van de tijd is het regelmatig verbouwd en is er organisatorisch ook het nodige veranderd. Tegenwoordig spreken we van woonzorgcentrum 'De Venus' dat onder 'Driezorg' valt.

Luchtfoto met rechts naast de bocht de voormalige Erve de Venus, voor 1965. (Collectie HCO)

Het bejaardentehuis De Venus aan de Spoolderbergweg, begin jaren tachtig. (Foto M. Malherbe, collectie HCO)

De Beukenallee

Bij een speurtocht naar de geschiedenis van een straat kom je soms tot verrassende ontdekkingen. Archieven en boeken staan je ten dienste om een tipje van de sluier van de vroegste geschiedenis op te lichten. Gesprekken met mensen die er soms al een levenlang gewoond hebben geven de jongste geschiedenis kleur. Een op het oog doodgewone straat, ooit een zandpad, kan zo tot leven komen.

‘Een vette gansch’

Neem nou de Beukenallee. Deze zijweg van de voormalige Veerallee dateert al vanaf 1736 en was toen niet veel meer dan een naamloze zandweg. De weg voerde naar het wat verder gelegen landgoed ‘Kortenbergh’, dat op een smalle zandrichel lag en sinds 1868 Mariënheuvel heette.

Het naamloze zandpad stond een tijd later aangeduid als ‘Nieuwe Allee’, een weg met nog nauwelijks bebouwing, slechts hier en daar een boerenhoeve. Pas in 1949 kreeg het zijn definitieve naam, de Beukenallee. Die naam kwam niet zo maar uit de lucht vallen. Het vroegere zandpad werd jarenlang omzoomd door metershoge beuken.

Volgens de kadastrale kaart van 1832 stonden er in de Beukenallee, die toen nog Nieuwe Weg heette, maar twee huizen. Het verst van de Veerweg af lag de woning van Hofman.

De Beukenallee aan de kant van de Oude Veerweg, begin twintigste eeuw. Links, met torentje het huis ‘Linguenda’, waar de bekende fotograaf J.A. Eelsingh ruim dertig jaar woonde. (Collectie HCO)

Op 26 december 1817 hadden de erfgenamen van Spoolde vergaderd over het verzoek van Hendrik Hofman en zijn vrouw om hun een leven lang in gebruik te geven ‘een stukje grond om een huisje op te bouwen met zoveel land om te bebouwen als aangewezen’. Het verzoek werd goedgekeurd, maar het markebestuur liet ook duidelijk weten dat er wel wat beperkingen aan vast zaten. Zo moest na het overlijden van de echtelieden het huisje getaxeerd worden door twee onpartijdige personen. De marke zou het dan kunnen overnemen, maar als men dat niet van plan was, konden de nazaten van Hofman verplicht worden het huisje af te breken. In dat geval zouden land en ondergrond weer volop eigendom van de marke worden.

Het is nooit zover gekomen, want de nazaten van Hofman kregen steeds de mogelijkheid de huur te prolongeren. Op een gegeven moment kon het pand zelfs gekocht worden. Erfgenamen en heemraden vonden het eenparig goed dat Hofman op eigen kosten een huisje zou bouwen, mits hij maar in de gaten hield dat ‘er voldoende ruimte achter de bomen bleef’. Over het huurbedrag werd op dat moment nog niets vermeld, wel dat ‘de lasten die thans op de grond rusten voor rekening komen van Hofman en de vrouwe’. Bovendien moesten zij elk jaar op Sint Maarten (11 november) ‘een vette gansch’ aan de marke betalen. Dit laatste vanwege ‘recognitie’, als wijze van erkenning. Deze manier van betaling werd toegepast wanneer er gebruik gemaakt was van iets dat aan een ander, in dit geval de gemeenschap, toebehoorde.

Het ging bij die extra ‘betaling’ niet altijd om een gans. We lezen ook dat een zekere Gerrit Kolthoorn zes hoenders moest aanreiken. Zelfs de stad Zwolle ontkwam niet aan een dergelijke wijze van betalen, want voor het gebruik van het land ‘Kostverloren’ dat toen naast de Spoolderberg lag, moest ze jaarlijks ook een ‘vette gansch’ leveren. Later kwam het markebestuur van Spoolde met het voorstel dat de stad Zwolle in plaats van de gans met twee gulden extra kon volstaan.

Streng maar rechtvaardig

Het huis van Hofman was een zogenaamde katerstede, een klein boerderijtje dat van generatie op

generatie in de familie was gebleven. Zo werd in 1831 een huurcontract opgemaakt met Harmen Hofman. Kennelijk waren de ouders toen overleden en zette hij het bedrijfje voort. De huur werd vastgesteld op f 10,50 per jaar. In 1840 kreeg Harmen toestemming om gebruik te maken van de nog onbebouwde heidegronden achter zijn ontgonnen land. Hij moest er wel voor zorgen dat hij daar een weg aanlegde die 'doorgang mogelijk maakt'. Tevens moest hij er voor zorgen dat er langs de onbeplante kant van de door hem op te hogen weg populieren en eiken werden geplant.

Zo kwam er een nieuw huurcontract tot stand, waarin we lezen dat alle lasten die liggen op de gebouwde en ongebouwde eigendommen ten laste komen van de nieuwe huurder. Hij moest met Sint Maarten 1841 de som van tweeëntwintig gulden betalen en daarbij: 'Huurder zal verplicht zijn de wallen van het erve met wilgen houten posten of stikken, els, populieren of berkenhouten te bepoten zodanig, in dier voege, als door de markerigter zal worden aangewezen.'

Al met al stelden de erfgenamen en heemraden, de regeerders van die tijd, duidelijke eisen.

Dat in die tijd nog niet alle grond in cultuur gebracht was, maken we op uit het verzoek dat buurman Gerrit Kolthoorn in 1839 aan het markebestuur deed. Hij vroeg een woning te mogen bouwen en 'enig land te ontginnen'.

Een zekere G. Derks had kennelijk een dienstverband met het markebestuur, want tijdens een vergadering klaagden de erfgenamen over 'de achteloosheid en de geringe ijver' van werkbaas Derks. Men nam zich voor Derks ernstig te onderhouden en 'tot betere inachtneming zijner verplichtingen aan te manen.'

Uit de verslagen blijkt ook dat het markebestuur in 1825 de nodige clementie met Derks had door hem een gedeelte van de achterstallige huur kwijt te schelden. Niet alleen ziekte zou hem parten hebben gespeeld, ook de watersnoodramp van dat jaar zou een goede hooiopbrengst in de weg hebben gestaan.

Het markebestuur mocht dan in die dagen streng zijn, kennelijk stelde het zich ook wel eens wat soepeler op wanneer (persoonlijke) omstandigheden een rol speelden.

't Olde Nöst

Het heeft er nog heel lang gestaan, het boerderijtje dat in 1819 door Hendrik Hofman gebouwd werd, en uiteindelijk het adres Beukenallee 24 kreeg. Op een gegeven moment kreeg het de naam 't Olde Nöst, een naam die niet toevallig gekozen was. Jan Lindeboom, de laatste bewoner van het pand was een nazaat van de allereerste Hofman. De moeder van Jan was ook een Hofman, Elisabet Hofman.

Jan Theunis Lindeboom mag dan in Schelle geboren zijn (1922), hij is getogen in Spoolde. Hij was er in zijn jonge jaren, als het maar even kon, te vinden: 'zelfs op 't kortst van de dag mos ik nog effen lopend naor Spoolde, det was mien paradijs.' Daar kon hij met z'n vriendjes uitgebreid spelen op en om de landerijen. Het is nauwelijks voor te stellen dat in die tijd het land helemaal doorliep tot waar nu de meubelboulevard is. Daar liep ook de wetering, ook zo'n prachtige speelplek, waar je vloten kon bouwen en waarin hij heeft leren zwemmen. En dan natuurlijk ook naar 'grootmoe met de knipmutse', MARRIGJE LINDEBOOM, die graag en veel over vroeger vertelde. Bijvoorbeeld over hoe ze in die tijd feest vierde op de helaas onder het asfalt verdwenen 'Paosweide', en dat de daar gehouden kermis eigenlijk tegelijkertijd een soort van huwelijksmarkt was. Ze kon ook smakelijk vertellen over Jan de Sloffe, een kluisenaar uit Hattem, die bedelend langs de

Het onlangs verdwenen Olde Nöst, Beukenallee 24. (Foto Henk Tuinman)

huizen ging en van wie gezegd werd dat hij in een hol in het bos leefde. Ook tijdens de vakanties was Jan Lindeboom dagelijks in de Beukenallee te vinden, maar daar werd op een gegeven moment een stokje voor gestoken: oma zou zich te veel aan haar kleinzoon gaan hechten.

De Beukenallee, een eeuw geleden; baron De Vos van Steenwijk komt langs en maakt een praatje. Rechts 't Olde Nöst. (Particuliere collectie)

'Ome' Jan Hofman terug van de markt. (Particuliere collectie)

Bedrijvigheid rond de pomp, familie Hofman. (Particuliere collectie)

Een foto uit 1914 laat duidelijk zien dat de Beukenallee ook toen nog een zandpad was.

's Zomers, als baron De Vos van Steenwijk met paard en koets voorbij kwam, stoven de zandwolven om je heen, had grootmoeder vaak verteld. De baron woonde zelf op 'Frisia State' in de Ruitlerlaan. Hij bezat heel wat grond in Spoolde en was ook eigenaar geworden van de boerderij van Hofman.

Jan Lindeboom heeft nog voldoende herinneringen aan het boerenbedrijf van toen. Het was maar een klein bedrijfje. Zijn oom Jan Hofman, die opa Jan Theunis Hofman opvolgde na diens dood in 1933, had vier kampjes (weilanden) en er was ook nog een bongerd. Verder huurde hij er wat grasland bij, voornamelijk vanwege het hooi. In de glorie dagen waren er in totaal tien koeien. Aanvankelijk ventte oom Jan de melk zelf uit in de Veerallee, later ging de melk naar melkfabriek de Eendracht aan de Berkumstraat in Dieze.

Het 'rode dorp'

Intussen waren er in de Beukenallee al wel meer huizen bijgekomen. Hier en daar een burgerhuis, maar ook een aantal huurwoningen. In 1921 zette woningbouwvereniging 'De Eendracht' schuin tegenover de boerderij van Hofman vierentwintig 'arbeiderswoningen' neer, die later met elkaar, waarschijnlijk vanwege de rode pannendaken, het 'rode dorp' genoemd werden. Het waren voor die tijd zeer moderne woningen met in pandige toiletten, echter wel van het type tonnenstelsel. Zoals gebruikelijk in die tijd kreeg iedereen ook een moestuin. Het was lastig om iedereen evenveel moestuin te geven, omdat de bouwkaavel driehoekig van vorm was en in een punt uitliep. Vernuftig meetwerk leidde er toe dat iedere moestuin ongeveer even groot was.

De woningbouwvereniging deed in de vijftiger jaren de woningen van de hand. Frans Eykenaar, die ook nu nog in het ouderlijk huis woont, kwam er vlak na z'n geboorte al te wonen. De boerderij van Hofman, zo vertelde hij in 2004, speelde een centrale rol in het leven van de opgroeiende jeugd, het was een soort van ontmoetingspunt. 'Daar kwam iedereen bij mekaere, bie'j oom Jan kon volle', volgens Frans, die heel wat uren bij het

Luchtfoto van het 'Rode Dorp' met z'n mathematisch verdeelde tuinen; enkel blokken van twee onder een kap werden gesloopt bij het aanleg van de Turnhoutsweg in de zestiger jaren. (Particuliere collectie)

boerderijtje heeft doorgebracht. Oom Jan was de ongetrouwde zoon die bij grootmoe inwoonde en die altijd voor iedereen klaar stond.

Oom Hendrik

Oom Hendrik Hofman was minder populair. Hij was vrijgezel en leefde als een kluisenaar in een heel klein boerderijtje, ook aan de Beukenallee. Later kwam hij toch nog 'an de vrouwe' en kreeg hij vergunning om een nieuw boerderijtje te bouwen aan de overkant van de weg. Het was een mooi boerderijtje. 'Reclame voor Spoolde', had zijn vader nog gezegd toen Hendrik het huis voor 3200 gulden had laten zetten. Binnen lag er nog zand op de vloer. Oom Hendrik was nogal gierig en probeerde regelmatig voor een dubbeltje op de eerste rang te zitten.

Zo maakte Hendrik nog wel eens gebruik van de jongens uit de buurt, bijvoorbeeld 'um de putte schone te maken'. De jongens hielpen hem daar dan mee in de verwachting dat het een extra zakcentje zou opleveren. Een ernstige misrekening:

aan het eind van de dag bleek de beloning slechts te bestaan uit een boterham met spek. Dat leidde tot kwade gezichten en soms zelfs tot wraakgevoelens. Dan kon het wel eens gebeuren dat 's avonds één van de jongens hoge nood kreeg. Zonder enige schroom tilde men dan het deksel van oom Hendriks geleegde put weer omhoog en werd de eerste grote boodschap onder grote hilariteit weer aan de net schoon gemaakte put toevertrouwd.

Hendrik was dan wel getrouwd, maar gelukkig scheen hij zich er niet bij te voelen. Links en rechts liet hij horen: 'Ik had d'r metteene af moten gaon.' Om z'n vrouw extra te treiteren trok hij meestal de meest ouwe en vuile kleren aan die hij had. Op een dag, enkele jaren na de oorlog, was oom Hendrik met juk en melkammers op weg naar z'n koeien. In de Beukenallee werd gecollecteerd voor de jongens in Indië. Het geld was bedoeld voor het aanschaffen van boeken voor de militairen overzee. Na het melken ging Hendrik nog even bij z'n moeder langs: 'En moe, eb ie' ze ok ehad veur geld um boeken te kopen.' 'Jazeker

Hendrik', zei moe. 'En wat hei'j edaon?' 'Ik ebbe ezegd: laot ze de Biebel maer lèèzen, die is dikke genog.' Hendrik: 'Wat stom det ik daor niet an edacht ebbe!'

Gelukkig waren er ook andere manieren van omgang met elkaar. Zo was er duidelijk sprake van solidariteit toen melkrijder Harm Jacobs uit Westenholte kort na de oorlog vreselijk in de problemen zat, zijn paard was plotseling dood gegaan. Jan Zieleman van boerderij de Hertsenberg ging toen 'met een lieste rond'. Allereerst naar mr. De Muinck die op villa de Vijverberg woonde. Die tekende meteen voor vijftwintig gulden, een enorm bedrag voor die tijd. Kennelijk wilden de anderen niet bij hem achterblijven, want uiteindelijk was het opgehaalde bedrag zo groot dat Harm niet alleen een nieuw paard met een nieuw tuig kreeg, maar ook nog een nieuwe wagen. Van het geld dat toen nog over was, werd nog een Manchester pak gekocht.

In die tijd was de Beukenallee nog een doorlopende weg, niet onderbroken door tunnels en paaltjes. Aan het begin van de allee, bij de Oude Veerweg, stond de statige villa 'de Vijverberg'. Voor de passerende automobilist, richting Hattem, blijft hij verborgen, maar de fietser die, komend vanuit de stad, naar de Oude Veerweg rijdt kan er niet om heen: in de diepte ligt de

prachtige villa met in het voorjaar een zee van kleurige krokussen in de voortuin, een lust voor het oog.

De villa werd in 1878 gebouwd door Alexander Eusebius Buisman, koopman van beroep. Huis en tuin kregen al gauw de naam 'villa met tuin van vermaak'. Het werd ook wel het kleine Engelse Werk genoemd, wat goed voorstelbaar was. Voordat de Spoolderbergweg, rond 1930, werd aangelegd als toegangsweg naar de nieuwe IJsselbrug, vormde het één geheel met het 'grote' Engelse Werk. Er verschenen vlakbij nog een aantal statige herenhuizen, waarvan de tuinmanswoning, het huis met het torentje, de meest opvallende is. Van 1915 tot 1949 woonde daar fotograaf J.A. Eelsingh, daarna bewoonde zijn zoon het pand nog.

Afscheid van het agrarische leven

In de jaren dertig van de vorige eeuw waren er nog een aantal keuterboeren aan de Beukenallee. Een vetpot was het niet, zeker niet in de crisisjaren. Kalveren bijvoorbeeld brachten niets op. Jan Lindeboom hoorde het z'n grootmoe nog zo zeggen: 'iej könt niet an geld kommen.' Veel grond hadden de boeren niet. Dat had alleen boer Zieleman van de Hertsenberg. Na de crisisjaren kwamen de oorlogsjaren, een tijd waarin ook bij Hofman veel clandestien geslacht werd. Dat werd wat lastiger toen op het eind van de oorlog de Duitsers zes stukken geschut en evenzovele paarden in de schuur van Hofman onderbrachten. Het was een laatste poging van de bezetter om bij de IJssel de geallieerde opmars te stuiten.

In de jaren zestig kwam er een eind aan het boerenbedrijf van Hofman. Eerst overleed grootmoeder op 91-jarige leeftijd en kort daarna ook oom Jan. Er werd erfhuis gehouden, waarbij de inboedel van de hand ging. Het huis werd geërfd door drie zusters Hofman, want ook oom Hendrik was al overleden. Uiteindelijk werd de woning door de moeder van Jan Lindeboom gekocht. Toch duurde het nog tot 1968 voordat zoon Jan er met zijn vrouw introk, ook al omdat er twee jaar lang verbouwd moest worden. De tijden van weleer waren, met de komst van de nieuwe bewoners, voorgoed voorbij.

Villa Vijverberg, omstreeks 1910. (Col-lectie HCO)

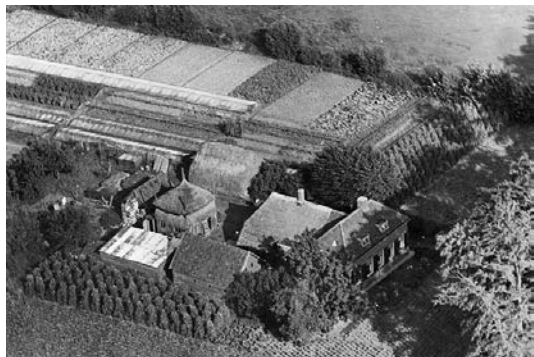

In 1994 hebben Jan en zijn vrouw Alie het huis verlaten en te koop aangeboden. De nieuwe eigenaar, de familie Hang, heeft het huis laten slopen waarna op Beukenallee 24 een nieuw pand werd opgetrokken. Jan Lindeboom is in 2009 overleden.

Plaats gemaakt voor de A28

Er verdween meer in de Beukenallee, maar dat had meer te maken met verkeerstechnische ontwikkelingen in de buurt. Zo verdween de ooit legendarische Paaswei onder het asfalt en moest de prachtige modelboerderij, later KI-station, plaats maken voor de aanleg van de A28 en het daarbij horende verkeerscircuit. Twee andere bedrijven werden ook geslactofferd maar kregen de kans elders in Spoolde opnieuw te beginnen. Dit waren de tuinderij Mensink, later Wevers en de dierenspecialzaak Witteveen.

Tuinders waren er vaak aan gewend om te verkassen wanneer er stadsuitbreiding aan de orde was. De familie Mensink had begin 1900 de Veer-allee al moeten verlaten, vanwege de bouw van het

De grutterswinkel van Evertje Witteveen, omstreeks 1930. (Particuliere collectie)

Veeralleekwartier, maar moest in 1964 opnieuw hun biezen pakken. Het karakteristieke pand, van waaruit opeenvolgende tuindersfamilies, met hard werken, hun bestaan hadden gevonden werd verlaten. Het bedrijf werd voortgezet aan de Nilantsweg 111, zij het op een lager pitje. Toen de laatste tuinder, Gerrit Wevers, in 1981 overleed kwam er ook een eind aan het bedrijf, de kinderen hadden niet de behoefte om het bedrijf voort te zetten.

De firma Witteveen mocht zijn bedrijf voortzetten aan de Meenteweg, waar het ook nu nog steeds gevestigd is. In de tussentijd is er echter wel het een en ander veranderd. In 1926 was Albert Witteveen van start gegaan met een fouragebedrijf, dat vooral gericht was op de verkoop van veevoerders en aanverwante agrarische artikelen. Zijn vrouw dreef in die tijd een winkeltje in grutterswaren. Eenmaal verhuisd naar de Meenteweg hielden de volgende generaties goed in de gaten in welke richting het bedrijf zich moest ontwikkelen. De bakens werden tijdig verzet, waardoor we

De modelboerderij in Spoolde in het jaar van de opening, 1909. De boerderij moest in 1969 plaats maken voor het nieuwe verkeersplein in Spoolde. (Collectie HCO)

Luchtfoto van tuinderij Mensink, later Wevers aan de Beukenallee 4. (Particuliere collectie)

tegenwoordig spreken van een, ook voor Zwollenaren, bekende dierenspecialzaak.

Beukenallee nu

Wie de beschrijving van de Beukenallee uit de begintijd, ‘een naamloos zandpad’, vergelijkt met de situatie van nu zal moeten toegeven dat er veel veranderd is. Enerzijds veranderingen die onontkoombaar zijn wanneer de grote stad zich uitbreidt in de richting van het platteland, anderzijds kun je je afvragen of de belangen van de bewoners bij al die ingrepen wel voldoende in het oog zijn gehouden. Vooral het recente verschijnen van de kolos van Electrabel, een toonbeeld van slechte smaak, levert dagelijks vele uren ochtendschaduw op. Om over het lawaai maar niet te spreken. De cumulatie van lawaai rond het Spoolderplein, de laatste jaren versterkt door de weerkaatsing van Electrabel en IJsseltoren, liegt er niet om. Er is wel het nodige aan geluidswering gedaan, maar het blijft onbegrijpelijk dat Rijkswaterstaat en de gemeente Zwolle nog steeds kissebissen over de vraag wie dat laatste stukje geluidswal voor zijn rekening gaat nemen.

De Beukenallee in de slagschaduw van de zich opdringende stad, de recente kolos van Electrabel, inmiddels ‘de Stoel’ gedoopt en de IJsseltoren, januari 2010. (Foto Henk Tuinman)

Terug naar Theetuin Thijssen

Bekijken we de eerste kadastrale kaart (1832) van het zandpaadje dat later de Ruiterlaan gaat heten, dan is het nog maar karig bebouwd. Aan de kant van de IJssel vinden we ‘Erve de Venus’, dan nog boerderij, aan de kant van de stad, vlak bij de Willemsvaart, herberg ‘Achter den Berge’.

Het bouwjaar van de herberg hebben we niet kunnen achterhalen, maar wel is bekend dat in 1826 Gerrit Jan Thijssen er wel brood in zag om daar een herberg in combinatie met zes hectare landbouwgrond te beginnen. Hij kwam van Zalné (ook Zwollerkerspel), waar hij tapper/landbouwer was geweest. De combinatie boer/herbergier werd ook hier voortgezet.

Tot eind 1937 waren drie generaties Thijssen daar uitbater. Daarna werd het van theetuin boerderij. Sinds enkele jaren staat op die plek het totaal vernieuwde, maar fraai in het landschap passende, woonhuis van de familie Sloet.

Theetuin Thijssen

Eigenlijk heette de uitspanning ‘Achter den Berge’, een toepasselijke naam voor een herberg aan de zuidkant van de Spoolderberg. De eerste Thijssen dacht als klanten, jagers en ‘vetweiders’ te trekken. Met vetweiders werden boeren bedoeld die hun koeien op andermans grond lieten grazen en die ze met het oog op de slacht het liefst zo vet mogelijk zagen worden.

Is het tegenwoordig zo dat het uitlaten van de hond een goed motief is om ergens een borreltje te pakken, in die tijd was ‘effen biesten kicken’ een veel gebruikt argument. De jagers waren altijd in voor een sterk verhaal en ook de eigenaar, zelf eveneens een verwoed jager, blies zijn partijtje stevig mee. Meestal eindigden zijn verhalen met: ‘mag‘k barsten as ‘t niet waar is’, wat hem na verloop van tijd op de bijnaam ‘Mag‘k barsten’ kwam te staan.

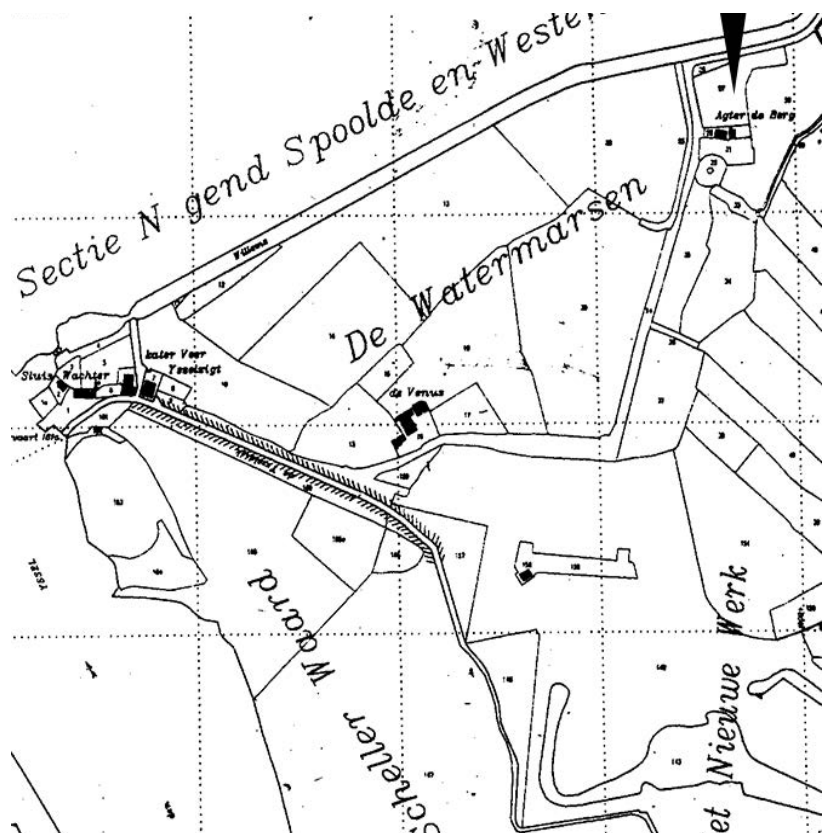
Vanaf de Oude Veerweg, die toen nog Veerallee heette, kon je met een voetveer bij Thijssen komen. Dat veranderde in 1856, toen de Spoolderbergbrug werd aangelegd en er een vaste verbinding tot stand kwam. Initiatiefnemer was de rijke wijnkoper Nicolaas Pruimers die in Spoolde

veel grond bezat (ondermeer de Hertsenberg) en die nu ook 'Achter den Berge' gekocht had. Samen met eigenaar Meyerink van 'de Venus' liet hij de Ruiterslaan verbreden tot een fraaie allee. Hij wilde vanaf de Veerallee (nu Oude Veerweg) een vaste verbinding naar de overkant van de Willemsvaart, ook al omdat het talud bij het voetveer bij het in- en uitstappen nog al beschadigd werd. Pruimers nam zelf de helft van de kosten voor zijn rekening, een aantal particulieren sprong ook bij, terwijl de stad Zwolle met een minimale bijdrage voor een dubbeltje op de eerste rang kwam te zitten.

De Spoolerbergbrug ging al gauw het Thijsenbrugje heten, omdat het de meest gangbare weg naar de herberg werd. Dat leverde allengs meer bezoekers op, vooral ook ouders met kinderen.

Gerrit Jan Thijssen had een fijne neus voor nieuwe mogelijkheden en maakte in het weiland naast zijn uitspanning een speeltuin. Bovendien liet hij vlak langs de Willemsvaart een open schuur met vensters optrekken. Zo was er een tweede theekoepel, want de eerste stond al boven op het heuveltje. Van daaruit konden de moeders hun kinderen in de gaten houden terwijl ze zelf van hun thee konden genieten en een mooi uitzicht hadden op de Willemsvaart. Ook 's avonds was dat een geliefde plek. Je kon er ondermeer de avondboot naar Amsterdam voorbij zien varen. Het eenvoudige brugje werd in 1871 vervangen door een modernere brug met een draaigedeelte en een brugwachtershuisje. Brugwachter Schaatsberg verrichtte vanuit dit huisje zijn werkzaamheden, waardoor de brug ook wel brug van Schaatsberg werd genoemd. Na 1880 moesten de avondbezoekers maken dat ze voor elf uur aan de

andere kant kwamen, want volgens een verordening uit dat jaar moest de brug de hele nacht open blijven. Inmiddels was de tweede generatie Thijsen aangetreden.

Aantrekkelijk voor jong en oud

Theunis Thijssen veranderde de opzet van zijn tuin toen er in 1885 een paardentramverbinding vanuit de stad naar het Katerveerhuis tot stand kwam. De tram stopte ook aan het begin van de Oude Veerweg. Dat leidde tot nog meer bezoekers bij de herberg. Theunis maakte er nu een echte familietuin van. Het weiland naast de uitspanning werd veranderd in een speelweide. Op de grens van speeltuin en speelweide werden nog een aantal koepels geplaatst. Op het speelveld verschenen al gauw een paar doelpalen en langzamerhand veranderde de speelweide in een echt voetbalveld, later bekend als het Bleekien. Spooler jongens trapten daar hun eerste balletje en speelden onder

Bewerking van de kadasterkaart uit 1832 met rechtsboven 'Achter de Berg'.

Het voormalige Thijsenbrugje met links een theekoepel, begin twintigste eeuw. (Particuliere collectie)

de naam Thijssen boys, maar ook Zwolse clubs vonden daar onderdak.

Toen in 1910 de Zwolse voetbalclubs EDN (Ende Desespereert Nimmer) en PH (Prins Hendrik) fuseerden tot PEC, speelden ze hun wedstrijden het eerste competitiejaar in de 2e klasse KNVB op het voetbalterrein bij Thijssen. Dit voetbalterrein heeft kennelijk lang bestaan want ook Be Quick'28 week in 1929 uit naar Spoolde. Eerst naar het ZAC-terrein (waar nu het Katerveerpark is), maar een jaar later speelden ook zij op het Bleekien. Ze verkleedden zich in die jaren 'bie de geute' en 'op de deele'.

Rond 1900 was de theetuin uitgegroeid tot een topattractie voor Zwolle en omstreken. Het was een echte familietuin geworden. Oud-Zwollenaar H.J. Verkouw (geb. 1904) schreef in 1985 in zijn *Herinneringen van een Zwolse jongen*:

'Een enkele keer werd bezoek gebracht aan de theetuin van Thijssen. Dat moest dan op een woensdagmiddag gebeuren omdat het er 's zaterdags en zondags veel te druk was. Al hadden we natuurlijk wel speeltuinen met meer mogelijkheden op onze lijstjes staan, volgens je ouders zat je nergens fijner en rustiger dan bij Thijssen. En inderdaad er was een heel bijzondere sfeer. Niet in 't minst door de fraaie theekoepeltjes waarvan er

enkele iets hoger lagen. Begonnen werd in de regel met thee – waar kreeg je ze buitenshuis zo lekker op de waxinelichtjes met de theestooft ernaast. Tussen schommel (talteren), wip en zweefmolens was er dan druk verkeer om toch vooral niks mis te lopen. Eindelijk kwam dan de specialiteit van het huis op tafel. Schoteltjes dikke melk met kaneel en bruine suiker. In andere uitspanningen probeerden ze dit na te doen, maar iedere Zwollenaar was het erover eens dat Thijssen de kroon spande.'

Een bijzondere speeltuinactiviteit schijnt het 'wanspringen' te zijn geweest. De bekende, in 1881 te Zwolle geboren schrijfster C.M. van Hille-Gaerthé schreef in haar boekje *Zwolse mijmeringen*:

'Een wan (in het boerenbedrijf gebruikt om het kaf van het koren te scheiden) was een wijde platte mand met een aflopend opstaand randje. Hij werd op het gras neergezet, een houten nap met water stond vooraan op de rand. Wij, in een rij, moesten om beurt springen op de hoogste rand. De kunst was dan om te blijven staan, terwijl de wan om kieperde en de nap met water over je hoofd vloog. Je sprong dikwijls verkeerd, òf in de wan òf je holde weg als het gelukt was en je kreeg het water over je hoofd. Een spel van veel pret, veel gillen en natte kleren, maar het meest geliefde spel bij een buitenpartij.'

Geen wonder dat de speeltuin met speelweide een trekpleister werd voor scholen die een dagje uit wilden.

Hennie Thijssen

Hennie Thijssen was de laatste uitbater van de theetuin. Hij is in 1977 overleden, maar via zijn zoon Joop die in Laag Soeren woont, komt er toch nog het nodige over de laatste Thijssen in beeld. Niet dat Joop uit eigen ervaring kan spreken. Hij was nog maar een jaar oud toen zijn ouders in 1937 uit Spoolde vertrokken. Toch bewaart hij goede herinneringen aan Spoolde omdat hij in zijn jeugd jaren diverse keren logeerde bij zijn oom en tante (zuster van zijn vader), de familie Snel-Thijssen die op de Katerveerdijk woonden.

Vader Hennie was in 1899 geboren, kon goed leren en was bezig zich in bouwkunde te bewa-

Verpozing in Theetuin Thijssen omstreeks 1900. (Foto B.J. Remmers, collectie HCO)

men. Toch moest hij in 1915 al van school, omdat zijn oudere zus Rie ging trouwen. Deze onverwachte gebeurtenis maakte hem niet minder geschikt voor het horecavak, aldus zoon Joop. Hij karakteriseert zijn vader als een innemende man, met veel gevoel voor humor en weinig kapsnes. Hennie groeide uit tot een talentvolle gastheer die elk feest tot een onvergetelijke gebeurtenis wist te maken. Hij bleek naast een goede dichter ook nog een goede acteur te zijn. Bij bruiloften en partijen nam hij aan de hand van een strak draaiboek vrijwel de hele avond voor zijn rekening. Ook buiten de deur konden ze vaak van zijn acteertalent genieten, wanneer hij samen met Hennie Zwakenberg als komisch duo optrad. Hennie Thijssen was door en door Spooldenaar. Zijn vader Teunis was hem daarin al voorgedaan en was in 1913 één van de oprichters van de 'Oranjevereniging Spoolde'. Hennie was lid van de toenmalige Spoolder muziekvereniging 'Eendracht' en speelde met de Spoolder jongens regelmatig en heel verdienstelijk biljart. Schaatsen kon hij ook heel goed. Wanneer er in zijn jonge jaren een strenge winter kwam en er langdurig op de vijvers in het Engelse Werk geschaatst kon worden, werd er, met zelf gesneden stokken, ijshockey van een heel hoog niveau gespeeld. In 1929 trouwde Hennie met Heintje Ruitenbergh en in 1932 werd dochter Rie geboren. De Spoolder jongens lieten zich niet onbetuigd en kwamen op kraamvisite met een kanjer van een krentenbrood, gebruikelijk in die dagen.

Dochter Rie heeft dus wat langer dan haar broer in en om de theetuin gewoond en had er daarom wat meer herinneringen aan. Helaas leeft ze niet meer, maar gelukkig heeft ze niet alleen een prachtig plakboek nagelaten, maar ook een aantal jeugdherinneringen op papier gezet. Hierin vertelt ze onder meer dat ze zelf zo graag op de glijbaan speelde, maar steeds haar uiterste best moest doen om een gelegenheid daartoe te vinden, omdat er steeds weer een klas met schoolkinderen aankwam.

Heel mooi beschrijft ze aan de hand van een foto haar herinneringen aan dagelijkse dingen:

'Hoe genoeglijk het kon zijn aan de theetafel, waar op een blad het glazen theelichtje stond, samen met de suikerpot en een kom waarin het

De familie Thijssen 'genoeglijk aan de thee', in de theetuin omstreeks 1910. (Particuliere collectie)

Hennie Thijssen en Hennie Zwakenberg, omstreeks 1920. (Foto Eelsingh, particuliere collectie)

Hennie Thijssen en Hennie Zwakenberg met hun act, omstreeks 1920. (Foto Eelsingh, particuliere collectie)

melkkannetje paste. Buiten de theepot kun je nog net een theezakje zien hangen. Op tafel ligt een kleedje, de kopjes staan rond het blad en op het bordje hebben biscuitjes gelegen.

Onder de tafel zie je het hangsel van de theestoof. In zo'n stoof die aan een luxe emmer doet denken, stond een test met kooltjes vuur waarop een koperen waterketel stond. In die ketel werd kokend water gedaan en door het vuur bleef dat water warm. Zo konden de gasten zelf thee zetten. Gasten die bestelden kregen op die manier de thee geserveerd. Mijn vader liep dan de tuin in met op zijn rechter hand het theeblad en in zijn linker hand de theestoof.'

De theekeopels

De theekeopels vormen een verhaal apart. Waar kwam die voorliefde voor theekeopels vandaan? De eerder genoemde Van Hille-Gaerthé komt met de volgende verklaring:

De gerestaureerde koepel, een gemeentelijk monument. (Foto Henk Tuinman)

'Men was toen wat bang voor de zon en wist nog weinig van de genezende kracht, die het ook met zich mee kon brengen. Mevrouwen en jonge meisjes maar ook vele oudere heren wandelden met opgestoken parasols, terwijl men er in de hui-zen van alles aan deed om de zon niet binnen te laten schijnen.'

We hebben het dan wel over de hogere kringen, waar een bruine tint absoluut niet bij hun stand paste. In de lagere kringen lag dat anders. Daar werd doorgaans gewoon in de zon gewerkt.

De tweede koepel, waarvan nu nog een restant aan de Willemsvaart staat, en die enkele jaren geleden een nieuw rieten dak kreeg, was ruim opgezet en had een heel ander uiterlijk dan de oorspronkelijke koepel. Later zijn er op de grens van de speelweide en de speeltuin nog meer koepels gebouwd, maar die zijn na de sluiting van de theetuin al vrij snel afgebroken. Dit in tegenstelling tot de allereerste koepel die op de kadastrale kaart van 1832 al de vermelding kreeg 'berg met koepel tot vermaak'. Een nogal gewaagde omschrijving in het calvinistische Nederland van die tijd. Het vermaak gold zeker ook de kinderen. Van Hille-Gaerthé daarover:

'Als er een partijtje was bestond er geen heerlijker verstopplaats dan in en achter de andere koepel die aan het einde van de speeltuin op een heuveltje lag, maar je mocht er niet altijd komen. Soms stond bij de opgang naar de koepel een bordje verboden toegang. Volgens een vriendinnetje was er dan een partijtje van oudere mennen.'

Deze 'mennen' vertoefden daar 's zomers ('s winters vergaderden ze in de stad) onder de naam 'de Club' en deden dat al sinds 1866. Het waren eerbiedwaardige mannen met hoge maatschappelijke functies die daar allerlei onderwerpen aan de orde stelden. Deze club wordt als voorloper van de latere Rotary en soortgelijke clubs beschouwd. Tot in de jaren dertig werden die bijeenkomsten daar gehouden. Ook de voetbalverenigingen gebruikten de koepel vaak als vergaderruimte.

Toen de familie Sloet in 1997 het pand in eigendom kreeg trof het de allereerste koepel in zeer vervallen staat aan. Het was sinds 1990 al wel een gemeentelijk monument, maar er was

van alles mis mee. Veel houtwerk was verrot, alleen de grenen ramen waren nog intact. De zo kenmerkende palen die het grote overstek van de koepel moesten ondersteunen waren allemaal verdwenen, maar werden weer in ere hersteld. Langzamerhand kreeg de koepel weer zijn oorspronkelijke gezicht terug en werd het van binnen omgebouwd tot een bijzonder gastenverblijf. Na veel kap en snoeiwerk werd de koepel ook beter zichtbaar voor de voorbijganger.

Afscheid

De gloriejaren van Theetuin Thijssen lagen vooral aan het begin van de twintigste eeuw. Toen de IJsselbrug gebouwd was kwam er vanuit de stad een nieuwe weg, de wat hoger gelegen Spoolderbergweg. Bij die weg paste ook een nieuwe Spoolderbergbrug. Tegelijkertijd werd de oude brug afgebroken. De theetuin lag nu niet meer aan de doorgangsweg en dat scheelde nogal wat klandizie. Bovendien was er op dat moment een flinke economische crisis, waardoor de mensen ook minder te besteden hadden. Er wordt beweerd dat deze beide zaken hebben geleid tot het opheffen van Theetuin Thijssen in 1937. Wellicht is het een begrijpelijk besluit, maar het bracht een enorme schok teweeg in en om Zwolle. VVV-directeur Olland schreef destijds in de *Zwolse Courant*:

‘Al weer een aantrekkingspunt minder bij Zwolle. De eertijds mooie Veerallee is ontluisterd en tot een gewone kanaalweg geworden, die als wandeling alle bekoring mist. Eerst het Katerveerhuis (ook al opgehouden vanwege de nieuwe brug) en nu gaat Thijssen ook verdwijnen.’

Olland riep de bevolking op om op zaterdag 2 oktober 1937 op feestelijke wijze afscheid te nemen van de theetuin. Honderden Zwollenaren gaven gehoor aan de oproep en begaven zich voor de laatste keer naar de met lampions verlichte theetuin. Een verslaggever meldde een dag later hoe anders de toegang naar de theetuin geworden was:

‘De weg voert ons niet langer onder statige bomenrijen door. De Spoolderberg gaat nu gedeeltelijk schuil achter een breeden oprit en de oude smalle Spoolderbergbrug is vervangen door een machtige Spoolderbergbrug.’

Gelukkig werd er later ook weer een bescheiden Thijssenbrugje aangelegd. Het afscheidsfeest was er niet minder om. De Spoolder muziekvereniging ‘Eendracht’ zorgde voor feestelijke klanken en de heer Olland sprak z’n gehoor in het dialect toe. Hij moest toegeven dat de theetuin weliswaar in de gemeente Zwollerkerkspels lag, maar dat de plek in de loop der jaren voor veel Zwollenaren een historisch stukje grond geworden was, met dankbare herinneringen voor jong en oud. De familie kreeg een zilveren legpenning aangeboden vergezeld van de woorden: ‘Umdet u ‘ebt bie’j edragen an vremdelingenverkeer en an een stuk Zwolse geskiedenis!’. De theetuin had opgehouden te bestaan, de familie Thijssen verhuisde naar Eerbeek waar ze een pension begon.

Andere bestemming

Na het opheffen van de theetuin in 1937 kwam er een nieuwe pachter op het perceel, dat toen nog ruim 6,5 hectare groot was. De familie Van den Berg zette het bedrijf voort als boerderij, met nu en dan wat neveninkomsten. Oudere Spooldenaren zullen zich nog herinneren dat ze naar het erf van Van den Berg gingen om Koninginnedag (31 augustus) te vieren. Ook was er enige tijd een buitenmanege op het terrein aanwezig. Er was een

De Willemsvaart met achteraan de Spoolderbergbrug. Links ligt het perceel van de familie Sloet, hier bevond zich ooit Theetuin Thijssen. Rechts, niet zichtbaar, bevindt zich de Spoolderberg. (Foto redactie)

stal met twee paarden terwijl 's winters de vee-stapel op stal stond. Het bescheiden boerderijtje bood dan niet alleen onderdak aan een gezin van acht personen, maar ook nog aan opoe en opa met een eigen woonafdeling. Bovendien woonde er ook nog een gewezen onderduiker die na de oorlog was 'blijven hangen'. In 2004 kwam er een einde aan de agrarische bestemming.

Na het overlijden van de eerder genoemde heer Pruimers verviel het perceel aan het eind van de negentiende eeuw aan diens schoondochter, mevrouw Van Muyden-Pruimers. Zij overleed in 1950 in Lausanne. Via vererving kwam het perceel in dat jaar in handen van de familie Sloet, die het stijlvol en smaakvol verbouwde en het sinds 1997 in gebruik heeft.

De Zalkerveerweg

Wie de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw bekijkt zal in het gebied langs de Zalkerveerweg geen huis aantreffen. Wel wemelt het van stukjes land die onder diverse benamingen, zogeheten veldnamen, voorkomen. Veel van die namen leven, voornamelijk bij de oudere Spooldenaren, nog in de herinnering voort. Zo doet het huidige Trompetterspad ons nog denken aan het voormalige Trompettersland, maar ook benamingen als Breekamp, Kruisakkers, Deventerland en Kloosterkamp zullen velen niet onbekend in de oren klinken. Ooit heeft de Zalkerveerweg het Nieuwlandswegje geheeten, niet te verwarren met de Nilantsweg, want die is vernoemd naar Lucas Nilant, die ooit markerichter van Spoolde was.

Een ander veer

Ook al waren er nog geen huizen, de Zalkerveerweg was er al wel, of, liever gezegd, de weg naar het Zalkerveer, want als zodanig staat het op de kadastrale kaart uit die tijd aangegeven. Dat Zalkerveer moeten we niet verwarren met het huidige fietsveer bij Veecaten. Hier wordt bedoeld het veer naar Zalk, dat een eindje terug, richting Spoolde, ongeveer ter hoogte van de boerderij van Noordman aan de Zalkerdijk lag. Het was het belangrijkste veer bij Zalk. Hier werd ook het vee

overgezet, op weg naar de wekelijkse veemarkt in Zwolle. Ook Spooldenaar Van den Brink, die toen nog in Zalk woonde, maakte dikwijls gebruik van dit veer als hij 'met de geite naor de bok' moest in Westenholte. Bij de inrichting van de Vreugderijkerwaard stond er nog een naambordje met 'Oude Veerweg' bij de toegangsweg.

Het naambordje is verdwenen, niets herinnert ons meer aan het voormalige veer. Soms krijg je de indruk dat Natuurmonumenten er alles aan doet om alle sporen van menselijke activiteit uit te wissen.

Wateroverlast en waterschade

Het is geen toeval dat de Zalkerveerweg zo'n grillig verloop kent. Het weggetje geeft precies aan waar de grond het langst droog bleef, grote delen van het jaar was het gebied soms onbegaanbaar.

De diverse perceeltjes grond kenden diverse eigenaren, mensen van buiten Spoolde maar ook van Spooldenaren, die in die tijd voornamelijk langs de Meenteweg en de huidige Nilantsweg woonden.

Dat er niet gewoond werd was niet zo onbegrijpelijk, want het was een gebied dat regelmatig last had van hoog water. Het gebied achter de Zalkerveerweg is enerzijds een voortzetting van de Spoolder Enk maar voor een groot deel behoort het ook tot de polder benoorden de Willemsvaart. Naast wateroverlast waren er ook vaak overstromingen, vooral toen de Afsluitdijk nog niet aangelegd was.

Van de vele overstromingen is die van 1825 doorgaans de meest bekende. Minder bekend, maar met een grote impact voor Spoolde, is die van 1753/54 geweest. Op 31 december 1753 waren de dijken doorgebroken. In de IJsseldijken boven het Katerveer was het water over een afstand van ongeveer 49 meter naar binnen gestroomd. De dijk heeft men met veel kunst en vliegwerk kunnen behouden. Ook op andere plekken was het water binnengedrongen. Op sommige plaatsen in Spoolde stond het water wel negentig cm hoog. Er werd een schade van 300 gulden 'aan hooi en zaad' geconstateerd. Naderhand werd de schade aan de huizen ook geïnventariseerd. Zes van de 26 huizen waren droog gebleven. Ook 'de Meeu-

wisbelt' (Meeuwesbelt), nu Nilantsweg 99, heeft hoog genoeg gelegen. Vijf personen van de midden in de Spoolder polder gelegen boerderij 'de Hertsenberg' hebben daar acht dagen lang onderdak gekregen, evenals de negen bewoners van het naast de Meeuwisbelt gelegen pand.

Zelfs de in die tijd onder aan de Spoolderberg gelegen herberg de Moriaen had het niet droog gehouden. Ook deze bewoners en gasten hebben elders hun heil moeten zoeken. Uiteindelijk waren de kosten van de geleden schade vergeleken met andere buurtschappen, zoals zo vaak, toch nog meegevallen.

Bewoning laat op gang

De familie Van Weeghel woont al heel lang aan de Zalkerveerweg. Grootvader Van Weeghel kwam er te wonen in het begin van de twintigste eeuw. Hij was niet de eerste bewoner. Het was niet toevallig dat hun huis op een terp gebouwd was, je had dan een redelijke kans om droge voeten te houden.

Nazaat Anton, een verstokte Spooldenaar, heeft van horen zeggen dat de omstandigheden

er in vroegere tijden niet om gelogen hebben.

In het najaar werden er bonenstokken naast de weg gezet, zodat bij hoog water de weg duidelijk gemarkeerd was. Het schijnt zelfs een gebied geweest te zijn waar wilde zwijnen rondgelopen hebben. De veldnaam varkensland moet ons nog aan dit verschijnsel helpen herinneren. Ook stropers waren er toen druk in de weer. De bewoners waren meestal eerder solidair met de stropers dan met de sterke hand. De marechaussee maakte vaak jacht op de stropers. Maar als de thuisblijvers de dienders zagen aankomen, waarschuwden ze de stropers in het veld door enkele keren in de lucht te schieten.

De drassige omgeving had uiteraard te maken met de slechte waterbeheersing. Spoolde had het altijd moeten hebben van een natuurlijke waterlozing, maar toen in 1924 bij Frankhuis een nieuw stoomgemaal gerealiseerd werd, kreeg men de wateroverlast steeds beter onder controle en kon er steeds meer grond in cultuur gebracht worden. De benaming 'Nieuwe Land' doet vermoeden dat we met zo'n nieuw stukje cultuurland te maken hebben.

De boerderij van de familie Van Weeghel. Tegenwoordig woont hier Bertus van Weeghel. (Foto Henk Tuinman)

Na de oorlog brachten ruilverkaveling en verbeterde watergangen een aanmerkelijke verbetering in de situatie. In de oorlog ging het nog wel eens mis, omdat het gemaal een aantal keren stil gelegd werd. 's Winters had je dan ook veel ondergelopen land. Dat werd ijs als het stevig ging vriezen en in de oorlogsjaren was dat nogal eens het geval. Heel wat bewoners uit de omgeving hebben hier hun eerste stappen op het ijs gezet. Langs de weg stonden voornamelijk kleine boerderijtjes. De bewoners konden allemaal in hun levensonderhoud voorzien. Er werden vooral aardappels verbouwd, de kwaliteit werd geprezen. Verder waren er veel bongerds, hoogstamfruitbomen vormden een vast element in de omgeving.

Het oudste huis

Ook al hebben we het over een moeilijk te bewonen gebied, het eerste huis dateert niettemin uit 1843 en staat er nog steeds, Zalkerveerweg 7. Ook dit huis is uiteraard op een verhoging gebouwd. Generaties lang is het bewoond geweest door de familie Van den Berg. Dank zij mevrouw Marie

van der Sluis-Van den Berg* zijn er nog wat gegevens over vroeger boven tafel gekomen. Zo herinnerde zij zich nog dat ze als vierjarig meisje (1926) in Westenholte moest slapen, omdat er vanwege zeer hoge waterstand een dijkdoorbraak dreigde. Het was het beruchte jaar van de dijkdoorbraak in Zalk, weliswaar aan de overkant, maar er dreigde ook gevaar aan de Zwolse kant. Ook de twijgweerden kan ze zich nog goed herinneren. Het was de familie O. de Leeuw (van de landbouwwerktuigen en ijzerhandel) die daar 's winters het riet liet snijden en geleidelijk de grond in cultuur liet brengen. In de dertiger jaren van de vorige eeuw liet de familie er een pachtswoning neerzetten (Zalkerveerweg 2), waar nu de familie Kamerman woont.

Alle eigenaren van het eerst gebouwde huis Zalkerveerweg 7 hebben Jacob van den Brink geheten, te beginnen met overgrootvader. Hij kwam er te wonen toen hij twee jaar oud was. Het was een boerenbedrijf met voornamelijk melkvee met daarnaast ook wel wat akkerbouw. Het huis is gebouwd op de Kloosterkamp en heeft nog steeds dezelfde voorgevel; de zij- en achtermuur zijn in de loop der jaren vervangen. Voor de rest zijn er wel de nodige verbouwingen geweest, onder andere om inwoning voor vader mogelijk te maken. Tegenwoordig wordt het pand bewoond door de familie Wien.

Zalkerveerweg 8

Of daar werkelijk de grens was met Westenholte is niet helemaal duidelijk, maar het gezegde ontstond: 'Bie'j Veldkamp holt Spoolde op!'. In het begin van de twintigste eeuw liet grootvader Veldkamp vlak tegen de dijk het huis bouwen, nadat hij eerst op de Spoolderen had gewoond. Zoon Jan Willem trouwde in 1940 met Hendrikje Sluiter. Een gesprek met de bijna 90-jarige mevrouw Veldkamp** gaf een aardig kijkje op de tijden van weleer.

De weg bij het huis heette de Nieuwlandsweg. Het was een grindweg waar je soms met moeite een spoorje kon vinden, vaak vlogen de stenen je om de oren. De familie had een gemengd bedrijf met dertien koeien, een paar varkens, wat kippen en schapen. Natuurlijk ontbrak ook hier de bongerd niet.

De boerderij van de familie Kamerman, Zalkerveerweg 2. (Foto Henk Tuinman)

Zalkerveerweg 7, het eerste huis aan de Zalkerveerweg, waar drie generaties Jacob van den Brink hebben gewoond. (Foto Henk Tuinman)

*Jan Willem Veldkamp
op de 'slepkaore'. (Particuliere collectie)*

Haar man stierf al op 48-jarige leeftijd waardoor zij met twee dochters en vier zonen achterbleef. Niet alleen wateroverlast kon parten spelen, ook sneeuw zorgde soms voor grote problemen. Vooral in 1963, toen de sneeuw in bergen opgestapeld lag. Bakker Ter Steege uit Westenholte bond in die dagen zijn broodmand op een ladder vast en trok deze door de sneeuw voort, de klanten moesten tenslotte toch brood hebben. De winters waren soms zo streng dat de IJssel dichtvroor. Zo kon ze eenmaal te voet over het ijs naar de overkant. In moeilijke tijden haalden ze water uit de sloot. Melkrijder Zwakenberg bracht ook vaak water mee voor de was, omdat het pompwater vaak te 'gasterig' was. Het eten werd dagelijks op het fornuis gekookt, maar het koken van de was gebeurde in de fornuuspot (fornuispot), een grote ijzeren pot die op het vuur verwarmd werd en waarin ondermeer de was gekookt werd. En natuurlijk het jaarlijkse slachten op de dèèle. Dat was opa z'n taak, die dan met een grote hamer kwam om het vonnis te voltrekken. Al gauw daarna hing het varken aan de ladder en kon er gewerkt worden aan het maken van bloedworst,

balkenbrij en kaantjes. Feesten vonden doorgaans bij huis plaats, vaak op de dèèle, waarbij de zelfgemaakte brandewijn op zwarte bessen meestal ook niet ontbrak.

's Zondags ging het op de brommer naar het kerkje in Spoolde. Vrouw Veldkamp kwam altijd op het nippertje, waardoor het gezegde ontstond: 'As Vrouw Veldkamp d'r is, kan de dienst beginnen.' Na afloop gingen ze dan nog even door naar de familie op de 'Lure' om nog wat gezellig met elkaar te kletsen... mannen en vrouwen gescheiden!

*De Zalkerveerweg,
2010. (Foto Henk Tuinman)*

Nog steeds slingert de Zalkerveerweg zich als een riviertje door het Spoolder landschap. Bij sneeuwval oogt het weggetje als de ideale kerstkaart. Jarenlang was er de dreiging van een nieuw aan te leggen Bandweg door het weidegebied, het zou de charme van het landschap definitief om zeep geholpen hebben. Dat is gelukkig niet gebeurd. Het is een weg om van te (blijven) genieten.

- * Mevrouw Marie van der Sluis-Van den Berg is in 2009 overleden.
- ** Mevrouw Veldkamp is in 2007 overleden.

De buurtschap Spoolde

In 1870 werd de marke Spoolde opgeheven en daarmee verdween ook de term uit beeld. De benaming buurtschap Spoolde bleef echter bestaan, als aanduiding voor een doorgaans klein samenlevingsverband. Volgens Ten Hove komt de term buurtschap al in de Vroege Middeleeuwen voor en is het de aanduiding voor de oudste, kleinste en meest hechte organisatorische eenheid. Dat laatste aspect heeft in Spoolde zeker een grote rol gespeeld in de periode vanaf 1900 tot enkele tientallen jaren na de oorlog. Het verenigingsleven speelde in die tijd daarbij een grote rol.

Het Buurthuis Eben Haëzer rond 1920. (Collectie Buurthuis Eben Haëzer)

Buurthuis Spoolde

Officieel heet het buurthuis in Spoolde, 'Buurthuis Eben Haëzer'. De naam (=Tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen) heeft alles te maken met de vroegste geschiedenis van het gebouw, want ooit begon het als kerkje.

In 1916 vond een aantal ingezetenen van Spoolde het van groot belang om de 'Christelijke Belangen' te bevorderen. De nieuwe vereniging was er al wel een met een enigszins oecumenisch karakter, want het bestuur werd gevormd door drie leden van de Hervormde kerk en drie van de Gereformeerde kerk.

Het gebouwtje, of lokaal, zoals het bij de Spooldenaren wel gaat heten, werd mede dank zij veel zelfwerkzaamheid van de bewoners aan de Nilantsweg gebouwd en is ook nu nog, na diverse verbouwingen en uitbreidingen, als voormalig kerkje goed herkenbaar.

Wekelijks werd er een dominee, ook beurteilungen van beide groeperingen, met de zogeheten tentwagen van het station gehaald om tegen een luttel bedrag te preken. Het kerkje werd ook al snel voor andere activiteiten gebruikt, hoewel die nog wel allemaal in het verlengde van het kerkenwerk lagen.

Zo bood het onderdak aan de zondagschool, de mannenvereniging, de knapenvereniging en de meisjesvereniging. Ook de zangvereniging, in 1929 opgericht, hield daar al snel haar repetities. Dit was toegestaan omdat zij een christelijke signatuur droeg. Dat was niet het geval met de Spoolder Muziekvereniging Eendracht, die haar heil dus elders moest zoeken.

Later werd men wat soepeler, want aan het eind van de jaren dertig mocht de muziekvereniging ook in het gebouwtje spelen terwijl er dan ook naai- en knipcursussen gegeven werden.

Vlak na de oorlog kwam men tot de ontdekking dat de statuten niet op tijd waren verlengd, waardoor de vereniging in december 1945 opnieuw opgericht moest worden. Met nagenoeg dezelfde statuten ging men verder. In die tijd nam echter het aantal activiteiten zodanig toe dat er hoognodig uitbreiding moest komen. Eerst aan de voorkant, met een voorportaal, dat als garderobe moest dienen en al gauw de naam klompenhok

kreeg, en later met een uitbouw aan de achterkant. Ook toen was er weer veel zelfwerkzaamheid met heel wat acties om de verbouwingen allemaal mogelijk te maken. Mevrouw Kuipers, in die jaren voorzitter van de Hervormde Vrouwenvereniging 'de Schakels', was de bezielende kracht achter al die activiteiten. Heel wat keren stond ze bij de gemeente op de stoep om weer wat voor elkaar te krijgen.

Toen in 1978 de verenigingsduur opnieuw verlengd moest worden was het bestuur van mening dat het de hoogste tijd was om de statuten te veranderen. De doelstelling werd breder en er werd besloten om als 'Vereniging Buurthuis Eben Haëzer' verder te gaan. Het bestuur moest zorg dragen voor de instandhouding van het gebouw en goede voorwaarden scheppen voor allerlei activiteiten. Dat lukte kennelijk goed want er werd en wordt nog steeds in ruime mate gebruik van gemaakt. Een jarenlange gebruiker was de zangvereniging.

Zanglust Spoolde

In de koude winter van 1929 werd 'Zanglust Spoolde' opgericht. Binnen zeer korte tijd groeide het ledental, terwijl het koor zich ook tijdens de oorlogsjaren, met 57 leden, goed staande wist te houden. Na de oorlog (tot 1970) kon je, volgens oud-voorzitter Otterman gerust van een bloei-periode spreken: 'Het was een geweldig koor met een enorme uitstraling tot in de wijde omtrek. Op een zeker moment waren er meer dan tachtig leden. Ze waren afkomstig uit de hele omgeving, ook omdat er her en der flink geleurd werd om er nieuwe leden bij te krijgen.'

Zanglust haalde in die tijd op heel wat concoursen eerste prijzen. Niet alleen op concoursen waren ze actief, ook op andere plaatsen, in kerken en tehuizen lieten ze van zich horen. Helaas kwam er een deuk in deze bloei, langzamerhand ging het bergafwaarts met het koor. Bij het zeventigjarig bestaan waren er nog maar tweeëntwintig leden, vijf jaar later nog minder. Nieuwe aanwas bleef uit en de gemiddelde leeftijd van de koorleden gaf ook te denken. De vrees voor opheffing werd bewaarheid, kort daarop hield het koor op te bestaan.

Zanglust Spoolde in 1942. (Archief Zanglust)

Jong Zanglust in 1942, in 't midden dirigent Nijmeyer. (Archief Zanglust)

Een krasse bejaarde

Zo mag je de bijna honderdjarige Oranjevereniging, in Spoolde beter bekend als de OV, wel noemen. Deze vereniging speelt al jarenlang een centrale rol bij het organiseren van activiteiten voor jong en oud. Het oprichtingsjaar (1913) was niet toevallig gekozen, want in dat jaar werd herdacht dat ons land honderd jaar eerder van de Fransen bevrijd werd. Onder de oprichters van het Comité, zoals het toen genoemd werd, komen we niet alleen de heren Van Dun en Thijssen, respectievelijk uitbaters van het Katerveerhuis en

Activiteiten voor de kinderen, georganiseerd door de Oranjevereniging Spoolde. (Foto Henk Tuinman)

Oproep tot deelname hardrijderij voor paren, 1929. (Particuliere collectie)

Theetuin Thijssen tegen, maar ook de bekende Zwolse fotograaf Eelsingh, die aan de Beukenallee woonde.

In de jaren dertig koos men voor een andere organisatievorm, het Comité werd een vereniging, die zich met veel meer activiteiten ging bezighouden. De naam Oranjevereniging is dan ook wat misleidend omdat de OV het hele jaar door allerlei activiteiten organiseert die niets met Koninginnedag te maken hebben, ook al wordt er rond 30 april altijd iets voor de kinderen gedaan. Voor de jeugd valt er daarnaast nog veel meer te doen: knutselmiddagen, survival, een dropping, playbackshows en niet te vergeten het sinterklaasfeest. Voor de ouderen: toneelavonden, een fietstocht, kaartavonden en seniorenbingo. Jaarlijks hoogtepunt is nog steeds het drie dagen durende Spoolderfeest, waarbij de laatste avond een sterk reüniekarakter draagt, vanwege de aanwezigheid van veel oud-Spooldenaren.

De IJscclub Spoolde

Nog zo'n vereniging met een ijzersterk verleden. In de legendarische winter van 1929 is de ijsclub opgericht. De vijvers van het Engelse Werk trokken direct al talloze bezoekers uit de wijde omgeving. Er werden zelfs wedstrijden georganiseerd met maar liefst 57 deelnemers. Na verloop van tijd kon er ook 's avonds geschaatst worden. De baan werd verlicht met lampen van de omwonenden en met zelf aangeschafte benzinelampen, die in 1937 omgebouwd werden tot petroleumlampen. Veel vrijwilligers sloofden zich uit om de baan steeds weer gebruiksklaar te maken.

Boerenbruiloft op het ijs met Toos Wevers en Bernhard Krisman als bruid en bruidegom. Jaren vijftig. (Particuliere collectie)

IJscclub Spoolde

IJs en weder dienende
Morgen Woensdag

Hardrijderij voor Paren

(de Heer of Dame moet Ingezetene van - Spoolde zijn) en voor Mannen boven 40 jaar, Ingezetenen van Spoolde zijnde.

Aangifte aan de baan in het Engelse Werk voor half twee.
Aanvang 2 uur.
Prijzen kunstvoorwerpen.

In de oorlog werd 's avonds bij maanlicht geschaatst. De winter van 1947 was streng en lang. Extra probleem was dat er ook veel sneeuw lag. Er moesten hoognodig meer sneeuwschuivers aangeschaft worden. Gelukkig hielpen veel in de Willemsvaart gestrande schippers mee met het sneeuwruimen. Eindelijk kwam er ook professionele verlichting, er werden lichtpalen langs de vijver geplaatst.

In 1967 werd de gemeente Zwollerkerspel opgeheven. De stad Zwolle ging steeds meer eisen stellen aan het gebruik van de ijsbaan. Voor het bestuur was de aardigheid er toen af. In november 1968 werd de vereniging opgeheven, de leden hadden nog net het veertigjarig jubileum gevierd.

Veranderende tijden

Er zijn meer verenigingen verdwenen. Ook de Hervormde Vrouwenvereniging 'de Schakels' is, na een bloeiperiode in de jaren zestig en zeventig, opgeheven. De als maar ouder wordende leden en het gebrek aan nieuwe aanwas luidden het einde in.

Eens was 'Disco Spoolde' een begrip in de wijde omgeving, disco is echter uit!

De tafeltennisclub is nog vrij jong en houdt zich goed staande. Kleinschalig maar daardoor ook gezellig. Ze doet ook veel moeite om jeugd aan te trekken.

Sinds een aantal jaren is er ook senioren-gym, geen ongewoon verschijnsel in deze tijd.

Kerstmarkt

Hoewel het verenigingsleven in de afgelopen jaren is afgenomen, vinden er toch regelmatig nog allerlei activiteiten plaats waarbij het Buurthuis een centrale rol speelt. Een nieuw fenomeen hierbij is de Kerstmarkt, die onderhand al voor de zesde keer heeft plaats gevonden. Ze is kleinschalig van opzet maar uitgegroeid tot een buurtgebeuren waar jong en oud zich in kunnen vinden. Veel vrijwilligers zetten zich voor en tijdens de markt in, wat aan deze gebeurtenis veel toegevoegde waarde geeft. Bovendien ontbreekt het goede doel niet op die dag, wat elk jaar weer een mooi bedrag oplevert.

Zo is Spoolde nog steeds een actieve gemeenschap, al blijft het zaak om ook nieuwe inwoners bij de activiteiten te betrekken.

Spoolde en het boerenbedrijf

Wat eens nagenoeg het symbool was voor de Nederlandse samenleving is bezig in razend tempo te verdwijnen. Ook Spoolde heeft een roemrijk agrarisch verleden. Veel ervan is nog zichtbaar, maar er is ook veel verdwenen.

Land van aardappels en appels

De samenleving op het platteland had vroeger een duidelijk agrarisch karakter. De omstandigheden in het stroomdal van de IJssel waren voor dat doel ook wel erg gunstig. 'De weyden zijn nergens vetter dan hier', heeft een reiziger rond 1600 al opgemerkt. Hij zou daarmee zeker ook Spoolde bedoeld kunnen hebben. De boeren waren de pachters, zij bewerkten het land. Eeuwenlang hadden de boeren te maken met ups en downs en steeds weer moesten ze zich aanpassen aan de veranderende tijd. Vlak na de Tweede Wereldoorlog had het platteland nog duidelijk een agrarisch aanzicht.

De inmiddels volledig met Spoolde vergroeide Jan Knol kan dit beamen. Hij kwam in de vijftiger jaren vanuit Langenholte naar Spoolde en trouwde met Gerrie van der Kolk, die op de ouderlijke boerderij aan de Spoolderenkweg 17 opgroeide.

Jan Knol in de nieuwe stal, 1980. (Particuliere collectie)

De boerderij was op dat moment al bijna een eeuw lang in het bezit van de familie Van der Kolk. Grootvader had de boerderij halverwege de negentiende eeuw overgenomen van ene Van den

De boerderij van de familie Knol, Spoolderenkweg 17. Tegenwoordig doen Bé en Lisette Knol de bedrijfsvoering. (Foto Henk Tuinman)

Berg. Hij begon met weinig, maar dat veranderde snel. Ook opa Harm van der Kolk, geboren in 1891, kocht er steeds stukjes land bij. Schoonzoons Jan Knol zette het bedrijf jarenlang voort en intussen is er al sprake van de vierde generatie.

In die tijd speelde de agrarische bedrijvigheid zich vooral af in gemengde bedrijven. Ze bevonden zich op dat moment vooral op de Spoolderenkweg en aan de Zalkerveerweg. Daar is altijd al agrarische

bedrijvigheid geweest, maar woningbouw heeft vrij lang op zich laten wachten. Waterbeheersing was het grote probleem. Toen de wateroverlast steeds beter bestreden kon worden, vestigden zich hier steeds meer mensen.

Op allerlei manieren probeerde men aan de kost te komen. Iedereen had wel een stuk bouwland, vaak vruchtbare rivierklei, waarop gewassen als rogge, haver en gerst goed gedijden. De grond was ook heel geschikt voor aardappelteelt. De aardappels uit Spoolde werden wijd en zijd geroemd en vonden gretig aftrek in de stad. 'Land van aardappels en appels' kreeg Spoolde ooit als stempel opgedrukt. De boeren brachten ze met paard en wagen rechtstreeks naar de consument. De graangewassen dienden hoofdzakelijk als veevoer. De melk ging meestal naar de melkfabriek. Melkrijder Hendrik Zwakenberg kwam dagelijks langs om de melk op te halen. In sommige gevallen ventte de boer de melk nog zelf uit naar de stad. Handarbeid stond nog centraal. De trekker had z'n intrede nog niet gedaan en iedereen had wel één of meer paarden om ploeg of eg voort te

trekken. Bij drassige grond was het soms beter dat er niet met paard geploegd werd; de grond zou te veel kunnen inklinken. Dan moest er met de hand gespit worden. Sterke handen waren er ook nodig voor het maaien van gras en bij het hooien. Voor de oorlog kwamen er vaak grasmaaiers en spitters uit Hattem om de helpende hand te bieden en een cent te verdienen.

Het zou niet lang meer duren of een hooischudder zou het hooien al wat vereenvoudigen. Het was niet ongebruikelijk dat men elkaar hielp, maar vaak waren het ook de boerenknechten die veel werk verzetten. Bij Van der Kolk, later Knol, was dat Gerrit Jan (Gait Jan) van Weeghel die jarenlang op de boerderij werkzaam was. Wat het vee betreft waren het vooral de koeien die voor de inkomsten moesten zorgen. Varkens waren meestal voor eigen consumptie, hoewel een enkele keer het fokken van biggen ook voor een extra zakcent zorgde.

Bovengenoemde Jan Knol trof bij z'n komst in Spoolde achttien koeien aan, voor die tijd een behoorlijke veestapel.

*De Meeuwisbelt,
Nilantsweg 99, gezien
vanaf de IJsseldijk,
2008. (Foto Henk
Tuinman)*

De vroegste agrarische bedrijvigheid in de Marke Spoolde

Bij het bekijken van de kadastrale kaart uit 1832 valt op dat vrijwel alle boerderijen aan de huidige Nilantsweg en Meenteweg gelegen waren. Dat is niet toevallig. De rivierduinen die daar parallel aan de IJssel liepen, vormden een prima ondergrond voor de eerste woonplekken en boden een redelijke kans op droge voeten. De boerderijen waren op dat moment nog in het bezit van rijke stedelingen of van de adel. De eigenaren woonden zelf vaak elders en lieten de pachter, de meier, het werk verrichten.

Een aantal van de allereerste boerderijen heeft z'n historische aanblik nog niet verloren en draagt een rijk verleden met zich mee. Vaak hebben ze een naam gehad. Verwarrend daarbij is echter dat ze niet de naam van de eigenaar dragen maar de naam van de bewoners. Met hun vertrek krijgt de hoeve dan ook vaak een andere naam. Enkele eeuwenoude panden:

Meeuwisbelt

We hebben het over Nilantsweg 99. Het is niet duidelijk waar de naam vandaan komt, maar de boerderij is al behoorlijk oud en de benaming 'belt' geeft ook duidelijk de verhoging in het landschap aan. De vroegste benaming is 'Mewesberg'. Deze komt voor in een charter met een akte van overdracht van een jaarlijkse rente door Andries Golt en zijn vrouw aan Griete Mullers uit 1547. In 1642 wordt een zekere Arend van Haersolte als eigenaar genoemd. In de achttiende eeuw werd het eigendom van Greven, de schoonvader van de al vaker genoemde markerigter Lucas Nilant. In 1743 kwamen Albert Jans en z'n vrouw Margje vanuit Dieze naar Spoolde en werden de nieuwe huurders van de Meeuwisbelt. Dat bleven ze ook toen dochter Agnes Nilant het huis erfde.

De familie Aalbers, want onder die naam staan ze later geregistreerd, komen we als bewoners van dit huis niet verder tegen, wel van het huis ernaast. Langzamerhand werden boeren zelf eigenaar van de boerderijen. Zo zal het ook gegaan zijn met deze hoeve. Wie de eerste niet adellijke eigenaar is geweest, is niet bekend. Wel weten we dat eerst de familie Wallegien en later de familie

Weijs de eigenaren van het pand waren en het als boerderij bleven gebruiken. Tot 1974, toen werd er een punt achter de agrarische functie gezet.

Truygkens erve en Borgerinks erve

De huizen ernaast, Nilantsweg 101 en 103, hebben eveneens een rijke historie. Aanvankelijk werd er gesproken over twee katersteden (keuterboerderijen), de 'Truygkenserve' en de 'Borgerinkserve'. De families met deze naam zijn kennelijk bewoner geweest. De familie Aalbers is ook nauw verweven met de geschiedenis van deze beide hoeves, want een broer van de eerder genoemde Aalbers huurde beide katersteden al in de achttiende eeuw. Op dat moment was het eigendom van de bekende Zwollenaar Rhijnvis Feith. Dochter Elsabé Feith erfde het geheel, maar stierf in 1838. Diverse percelen uit de nalatenschap van de familie Feith kwamen toen in de verkoop.

Willem en Aaltje Aalbers, een ongetrouwde broer en zus, op dat moment huurders, kochten het hele pand. Ze verkochten het weer aan een familielid, waarna Willem en Aaltje tot het eind van hun leven op een deel van de boerderij mochten blijven wonen. In 1882 overleed Aaltje als laatste. Nazaten van de familie Aalbers wonen hier nog steeds. Huidige bewoner Geerlig Esselink heeft zijn boerderij 'Eva's hoeve' genoemd, naar zijn moeder, Eva Aalbers.

Truygkens erve of Borgerink's erve, Nilantsweg 101. (Foto Henk Tuinman)

In 1682 woonde er een zekere Berend Bloemert. Later schijnen de kinderen Wyntjes er gewoond te hebben. In ieder geval waren die ook eigenaar. Een tijd lang behoorde de boerderij toe aan de weduwe van burgemeester Arnold Greven, die ook weer connecties had met de vooraanstaande familie Van Voorst.

Van de latere periode weten we dat 'opa' Wildeman er jarenlang zijn boerenbedrijf had. In 1963 stopte hij er mee. Vlak erna verloor het huis zijn uiterlijk als boerderij. De deel met rieten kap, die aan de wegkant lag, werd verwijderd en vanaf dat moment kreeg het huis zijn huidige aanzien.

Hendrik's Hoeve

Het is mogelijk dat op 'Hendriks Hoeve', Meenteweg 12, ooit een zekere Cockman heeft gewoond. In archiefstukken wordt gesproken over de Cockmanshoeve op die plek. Ook deze boerderij was toen in het bezit van de familie Nilant. Hendrik Klei, die in de negentiende eeuw de huurder was, kon het huis op een zeker moment kopen. Zijn zoon Jan die er vlak naast woonde had een

De Bloemerserve of Wyntjeserve, Meenteweg 28. Ten tijde van 'opa' Wildeman. (Particuliere collectie)

Bloemerserve of Wyntjeserve

Ook nu nog draagt het huis aan de Meenteweg 28 de naam 'Bloemers erva'. Dat de familie Van der Kolk, die er al lange tijd woont, deze naam in ere heeft gehouden is niet zonder reden. Wat er nog van het huis resteert, is al behoorlijk oud.

Hendrik's Hoeve, Meenteweg 12. (Foto Henk Tuinman)

dochter Willempje. Zij trouwde in 1908 met Derk Zwakenberg. Derk en Willempje kregen vier kinderen: Hendrik, Jan, Derk en Eva. Toen Hendrik en Jan trouwden kwamen ze in de bewuste boerderij te wonen. Het huis is ook nu nog in tweeën gesplitst maar wordt nog maar aan één kant door een nazaat van Zwakenberg bewoond. Gerrit Zwakenberg heeft zijn huis naar zijn vader weer 'Hendrik's Hoeve' genoemd.

Vreemde eend

Wat minder oud maar van een heel ander type is de boerderij die vlak tegen het viaduct aanligt, Nilantsweg 8. De boerderij werd rond 1900 gebouwd naar een Gronings model door Spoolde naar Jan Aalbers. Het pand is meer dan een eeuw in de familie gebleven. Sinds een aantal jaren is hoveniersbedrijf 'het Kleine Veer' er gevestigd

Modernisering in de landbouw

De overheid nam in de jaren vijftig de landbouw stevig onder handen en koos voor een nieuwe koers. Schaalvergroting, maar vooral productievergroting werd de nieuwe leuze. Dit werd als absolute noodzaak gezien om een boerenbedrijf rendabel te maken. Gemengde bedrijven hadden geen toekomst meer, specialisatie was het toverwoord. De ruilverkaveling kwam nu pas goed op gang. Het hele landschap werd ingrijpend veranderd, niet altijd ten goede want mooie stukken natuurlijk landschap verdwenen daarmee soms. Het werk moest ook steeds rationeler aangepakt worden en allerlei machines deden hun intrede om de langzamerhand duur geworden handarbeid te vervangen. De trekker nam de plaats in van het landbouwpaard. De ouwe grupstal had z'n langste tijd gehad en er verschenen mechanische middelen om de mest te verwijderen. Melkmachine en melklokaal deden hun intrede en de melkbus maakte plaats voor de melktank. De nieuwe tijd vroeg om grote investeringen en daarin ging niet iedereen mee. Veel boeren maakten gebruik van het saneringsfonds. Ook in Spoolde waren de gevolgen duidelijk zichtbaar. Toch bleef men meestal wel wonen op de boerderij. De oude deel kreeg vaak een woonfunctie, maar het karakteristieke uiterlijk bleef in het Spoolde landschap nog

ruimschoots aanwezig. Toch ging er na verloop van tijd ook wel wat tegen de vlakke om plaats te maken voor nieuwbouw.

'Een vreemde eend in de bijt', Nilantsweg 8, een Gronings type boerderij. (Foto Henk Tuinman)

De oprukkende stad en het verdwenen Spoolde

Het is niet alleen de modernisering binnen de agrarische sector zelf die het boerenbestaan aantastte, ook de oprukkende stad oefende steeds meer druk uit op het omliggende platteland. Dat werd in hevige mate het geval toen in 1967 de gemeente Zwollerkerkspel werd opgeheven en de stad Zwolle z'n uitbreidingsplannen eindelijk kon realiseren. Er dreigde echter meer. In die tijd werd ook de nieuwe IJsselbrug aangelegd en de daarmee gepaard gaande verkeersaanpassingen bleven niet zonder gevolgen voor Spoolde. Daarbij kwamen nog de bouw van de rioolwaterzuivering op de Spoolderen en de aanleg van het Zwolle-IJsselkanaal. Al met al grepen deze ontwikkelingen diep in op de buurtschap, in het bijzonder op agrarisch Spoolde.

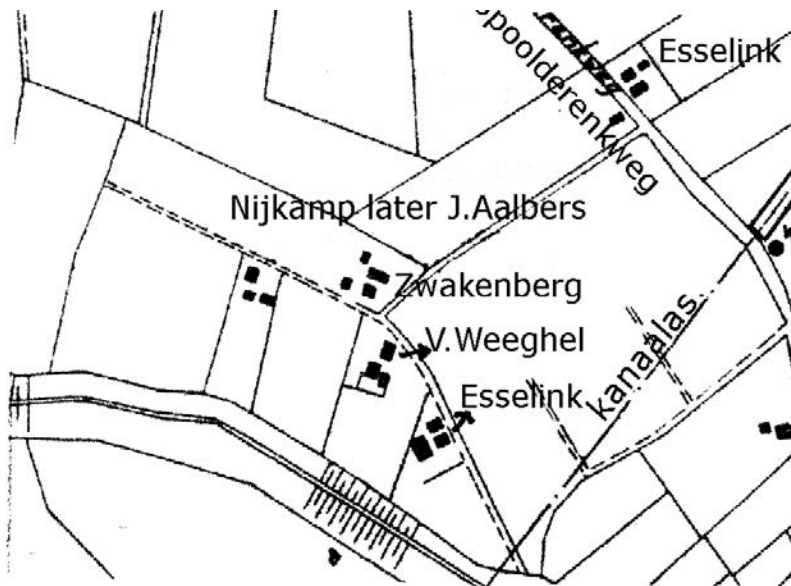
De Spoolderen

Op de Enk lagen van oudsher de bouwakkers. Het was goeie grond, waarop aardappelen, voederbieten en granen werden verbouwd. Daarnaast werd een groot gedeelte van het land ingenomen door

De verdwenen boerderij van Esselink. Omstreeks 1960. (Particuliere collectie)

Overzichtskaartje van de verdwenen boerderijen. (Collectie auteur)

vruchtbomen, want ook fruit vormde een bron van inkomsten. Er liep een pad naar de akkers, het Diekakkerswegje. Het was ook het weggetje waarlangs je bij de boerderijen kon komen die er aan het eind van de negentiende eeuw waren neergezet. Een kleine nederzetting, bewoond door

mensen die bij velen nog tot de verbeelding spreken. In de hoek lag het boerderijtje van Esselink, van Geerlig en Grada. Vlak daarnaast woonde Arend van Weeghel, zijn vader Hendrik woonde er bij in. Iets verder woonde Reint van de Esker. Zijn dochter Stina trouwde later met Derk Zwakenberg, die daar het boerenbedrijf voortzette. De familie Nijkamp woonde er ook nog. Naast het nogal vervallen boerderijtje hadden ze een nieuw huis neergezet. De andere boerderijtjes waren nog in redelijke staat maar ze moesten allemaal plaats maken voor de rioolwaterzuivering. Op de plek waar Van Gend & Loos zou verrijzen, moest de boerderij van Geerlig Esselink verdwijnen.

Rankenberg

Het verdwijnen van de boerderij van Rankenberg had weer een andere oorzaak. Deze moest in de jaren zestig van de vorige eeuw plaats maken voor het nieuw aan te leggen Zwolle-IJsselkanaal. De boerderij, gebouwd aan het eind van de negentiende eeuw, lag precies in een bocht, daar waar de toenmalige Beukenallee overging in de Nilantsweg. Ook deze boerderij was gebouwd op een zandrug en de zandhoogte die er lag was jarenlang

voor veel Spooldenaren een geliefde plek om zand te halen. Voor een kwartje per portie kon je zand halen bij Hein Rankenberg. Naar zijn zeggen leverde al dat zand nog een aardig zakcentje op. Hein en zijn vrouw Mannie vertrokken uiteindelijk naar Wolvega en zetten daar het boerenbedrijf voort. Hein is enkele jaren geleden overleden.

Doorzetters

Niet alle bedrijven verdwenen, er zijn enkele doorzetters. Op Spoolderenkweg 12 is de schapenboerderij Van Assen gevestigd. Deze boerderij werd in 1918 opgetrokken met stenen van een afgebroken molen. Geerlig van der Zwaan trok er na z'n trouwen in. Dochter Gé trouwde met Hendrik Jan van Assen en sinds die tijd runt de familie Van Assen het bedrijf. Heel lang was het, zoals gebruikelijk, een gemengd bedrijf. Zoon Herman nam op achttienjarige leeftijd in 1984 het bedrijf over en zocht z'n heil in het fokken en mesten van varkens. Op een gegeven moment waren er zelfs tachtig fokzeugen. Toen er na een jaar varkenspest ook nog een economische dip kwam, kon hij het niet meer bolwerken. Er volgde een omschakeling en de toekomst werd gezocht in de biologische

schapenteelt. In 1999 is daarmee de start gemaakt, de biologische veeteelt wordt met enige subsidie ondersteund.

Het melkveebedrijf Knol aan de Spoolderenkweg staat model voor de ontwikkeling van het boerenbedrijf zoals dat zich elders in het land afspeelde. Kort na z'n aantreden in Spoolde brak de modernisering door, schaalvergroting en mechanisatie. Zo werd er in 1961 een melkmachine aangeschaft en konden er dertig koeien aan de weidewagen. De regelgeving was in die tijd nog redelijk. Naast de controle op kwaliteit van de melk was er ook voortdurend toezicht op tbc en mkz.

Kort daarna, in 1964, kwam de eerste trekker op het erf. De akkerbouw verdween geleidelijk, maar met een tiental fokzeugen en een koppel schapen bleef het toch een gemengd bedrijf. In 1970 werd de mestafvoer gemechaniseerd, zodat bij het groeiende bedrijf het werk toch nog rondgezet kon worden.

Tegenwoordig is de vierde generatie werkzaam op de boerderij. Bé en Lisette Knol doen nu de bedrijfsvoering. In 1980 is er een ligboxstal gebouwd en sinds 1993 is er sprake van volledige automatisering.

De biologische schapenboerderij van Herman van Assen, Spoolderenkweg 12. (Foto Henk Tuinman)

Fietsen in Spoolde, langs de IJsseldijk. (Foto Henk Tuinman)

De regelgeving is in de loop der tijd steeds heftiger geworden en drukt vaak als een loden last op het huidige boerenbestaan. De computer is niet meer weg te denken bij de mestboekhouding. De huidige ontwikkelingen gaan vooral in de richting van steeds meer productie. Uitbreidingsmogelijkheden in Spoolde zijn vanwege nieuwe richtlijnen en de plannen in het project 'ruimte voor de rivier' praktisch niet mogelijk. Een van de onderdelen van dit project is de dijkverlegging bij Westenholte, driehonderd meter landinwaarts. Daardoor kan het melkveebedrijf van de familie Knol hier niet voortgezet worden. Volgend jaar verhuist het bedrijf naar Wijhe. De dijkverlegging heeft voor meerdere bewoners van de Spoolder Enk consequenties. Een aantal gezinnen moet verhuizen, maar wordt in het gebied binnen de dijk herplaatst. Schapenbedrijf Van Assen gaat de Spoolderenk verlaten, maar kan even verderop, aan de Zalkerveerweg, opnieuw aan de slag.

Tenslotte

Zoals eerder vermeld, staat het verdwijnen van het agrarische leven uit Spoolde niet op zichzelf, het is een landelijk verschijnsel, al heeft de oprukkende stad hier wel een extra invloed op gehad. Zo drongen industrie en rioolwaterzuivering het platteland binnen om een plek op te eisen. Voor Spooldenaren voldoende reden om verdergaande invulling met industrie tegen te gaan. Geen wonder dat in de negentiger jaren van de vorige eeuw de werkgroep 'Spoolderbelangen' opgericht werd om de vinger aan de pols te houden. Gelukkig ontstond er in de stad zelf ook een groep die zich ten doel stelde om het groene en blauwe gebied aan de IJssel te beschermen tegen de oprukkende stad. Het leidde tot een nieuwe buurtschap, de buurtschap IJsselzone. De nieuwe buurtschap omvat een gebied dat zich uitstrekt van de IJsselcentrale tot aan het Zwolle-IJsselkanaal. De gemeente Zwolle heeft in een visie, *Blik op Buiten*, ook aangegeven extra aandacht te geven aan het buitengebied, dat geeft hoop.

Het stuk Spoolde achter het Zwolle-IJsselkanaal valt niet onder de nieuwe buurtschap. Dat is

ondergebracht bij het 'Nationaal Landschapspark IJsseldelta.'

Mooi al die ruggensteun, maar de grootste zorg gaat toch uit naar het verkeerslawaai dat steeds ernstiger vormen heeft aangenomen. Het verkeer over de wegen rondom Spoolde zorgt voor een voortdurende toevoer van verkeerslawaai. Het 'kedeng-kedeng' geluid, dat het passeren van de voegovergangen van de IJsselbrug met zich meebrengt, doet er nog een schepje boven op. De hoop is gevestigd op zowel Rijkswaterstaat als de gemeente Zwolle om bij de reconstructie van de IJsselbrug en het verkeersplein de allerbeste geluidswerende maatregelen te nemen.

Dit verhaal mag niet als klaagzang eindigen. Het is nog steeds goed wonen in Spoolde. Er is niet alleen verdwenen, er is ook bijgekomen. Op het voormalige ZAC-terrein, waar een stuk voetbalhistorie ligt, is een fraaie woonwijk verschenen, het Katerveerpark.

Spoolde heeft nog tal van mooie plekjes. Dat bewijzen de talloze wandelaars en fietsers die het gehele jaar door voorbij trekken, of even bij de prachtig gerestaureerde Katerveersluizen neerstrijken. Het Katerveer blijkt ook bij uitstek de plek voor menig bruidspaar om de ideale bruidsfoto te maken. Op sommige dagen staan ze zelfs in de file, niet elke plek is even geschikt. Het Engelse Werk was en is nog steeds een geliefde plek op alle momenten van het jaar.

Er valt nog veel te genieten in Spoolde, hopelijk blijft dat zo!

Literatuur en bronnen

- Beek, R. van, 'Rondbouwhuizen uit de Midden-Bronstijd in Spoolde, gemeente Zwolle', in : *Overijsselse Historische Bijdragen* 103 (1988), p. 5-17.
- Borst, Jan, *Oranjevereniging Spoolde 75 jaar*. Zwolle, 1988.
- Coster, Wim, *Leven met water in de IJsseldelta*. Kampen, 2002.
- Dijk, Lydie van, 'De grote overstroming van 1753/54', in : *de Papenacker* 26 (2010).
- Engelen van der Veen, G.A.J. van, *De marken in Overijssel* [met name de opheffing van de marken]. Den Haag, 1924.
- Evenboer, Bert, *Neem nou Zwolle, dl.1: Spoolde en Veerallee*. Zwolle, 1987.
- Groeneveld, Wolter, *Belevenissen van een Zwollenaar rond de oorlogstijd*. Zwolle, 1990.
- Hille-Gaerthé, C.M van, *Zwolse mijmeringen; herinneringen aan de jaren 1881-1914*. Zwolle, z.j.
- Heide, G.D. van der, 'De hertshoornvondst van Spoolde', overdruk uit: *Natuur en Techniek*, vol.32 (1964), p. 325-329.
- Hove, Jan ten, *Geschiedenis van Zwolle*. Zwolle, 2005.
- Huijsmans, Wim, 'IJsselvliet, een verdwenen buitenplaats', in : *Zwols Historisch Tijdschrift* 10 (1993) 3, p. 89-95.
- Pool, Wiebe, *De Hertsenberg*.
- Verkouw, H.J., *Herinneringen van een Zwolse jongen*. Zwolle, 1985.
- Wetering, Jan van de, *Vergeten levens; geschiedenissen van het Sallandse land*. Kampen, 2001.
- Archief van de gemeente Zwollerkerspel (HCO)
 Markeboeken van Spoolde (HCO)
 Archieven van 'Zanglust Spoolde' en 'IJsclub Spoolde'
- Gegevens over Spoolde, onder meer veldnamen, verzameld door Janny Lalkens-Aalberts te Delfzijl (niet gepubliceerd)

Spoolde in 2010, een deel van de prachtig gerestaureerde Katerveersluizen. (Foto Henk Tuinman)

Auteur

Pier Karenbeld (1938) ging na z'n opleiding tot onderwijzer aan de Rijkskweekschool in Deventer naar de Calo in Arnhem en volgde daar de opleiding tot leraar bewegingsonderwijs. Hij was van 1979 tot 1999 docent aan de Hogeschool Windesheim bij de afdeling Calo. Als lid van de historische vereniging van zijn geboorteplaats Diepenveen werkte hij mee aan diverse publicaties. Als redactielid van het Spoolder wijkblad *de Papenacker* schrijft hij al meer dan tien jaar over de historie van Spoolde.

*Spoolde in winter-
tooi. Gezien vanaf het
Hertsenbergpad. (Foto
Marja Karenbeld)*

Colofon

Het Zwols Historisch Tijdschrift is een uitgave van de Zwolse Historische Vereniging en verschijnt viermaal per jaar. Leden van de vereniging krijgen het tijdschrift gratis toegezonden.

Bestuur Zwolse Historische Vereniging

H. Dijkstra, *voorzitter*

S. ten Veen, *secretaris*

H. van der Zwaag, *penningmeester*

B. Kiekebelt, J. Sol, leden

Secretariaat Zwolse Historische Vereniging:
postbus 1448, 8001 BK Zwolle
telefoon: 038-4654617

Ledenadministratie en bezorging tijdschrift:
J. van Ulsen-Nijkamp, telefoon: 038-4654617

Internet adres:

www.zwolsehistorischevereniging.nl

e-mail ZHV: info@zwolsehistorischevereniging.nl

Financiën: girorekening Postbank: 5570775

t.n.v. Zwolse Historische Vereniging

Tarief lidmaatschap 25 euro/jaar

Opzegging lidmaatschap: vóór 1 januari.

Redactie Zwols Historisch Tijdschrift

A.H.M. Bootsma-van Hulten, eindredacteur,

E.A. van Dijk, W. Geerling, W.A. Huijsmans,

F. Inklaar, J.A. Slijkhuis, H.A. Stalknecht, S. ten Veen,

J. van de Wetering.

Redactieadres: Wipstrikkerallee 71, 8023 DV Zwolle

e-mail: annetbootsma@home.nl

Vormgeving: Rob van den Elzen bno (†)

Vormgeving omslag: Buro 1 Hoog

Opmaak: Different Design Deventer

Druk: EPOS PRESS, Zwolle

ISSN 0926-7476 © Zwolse Historische Vereniging

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

historisch centrum overijssel

**GESCHIEDENIS
LEEFT!**

kijk ook op www.historischcentrumoverijssel.nl
voor alle actuele informatie

GLAS-IN-LOOD

ONTWERPEN VAN
TRADITIONEEL TOT MODERN

RESTAURATIE

CONSERVATIE

BRANDSCHILDEREN

ADVIES

VOOR PARTICULIER
BEDRIJVEN, INSTELLINGEN
& KERKEN

LID OVG
GLAZENIERSVERENIGING TE GOUDA

**GLAS-IN-LOOD ATELIER
OUD ITTERSUM**

NIEUWE DEVENTERWEG 31 (038) 465 60 95
WWW.OUDITTERSUM.NL

Werkgevers opgelet!

Een vertrouwd adres voor uw loonregres

Loonschade Advies

- **Loonschade**
- **Letselschade**

Papaverweg 67, 8042 ED Zwolle

E : zwaag.loonschade@introweb.nl T : 038 - 422 33 51
I : www.loonschadeadvies.nl F : 038 - 421 18 40

Brasserie "Het Vliegerhuys"

Nieuwstraat 55 Tel. 038-4221206
8011 TM Zwolle Fax 038-4224318

In Brasserie 't Vliegerhuys.....Een pand uit 1450 !

- De lekkerste koffie van Zwolle....
- Uitgebreide lunch-en avondkaart....
- Heeft U wat te vieren, vraag naar de mogelijkheden.....
- Elke acht weken nieuwe expositie....
- En een vertrouwde plek voor de Zwolse Historische Vereniging.....

Een plek om te onthouden.....

